

Tartu Ülikool
Sotsiaalteaduste valdkond
Haridusteaduste instituut
Eripedagoogika ja logopeedia õppekava

Helen Puusemp

LASTE AIAÕPETAJATE ARVAMUSED MÄNGU KOHTA, TEADMISED
MÄNGUTERAAPIAST JA MÄNGUTERAAPIA ELEMENTIDE RAKENDAMINE
LASTEGA KOOS MÄNGIDES

Magistritöö

Juhendaja: Pille Häidkind, PhD

Tartu 2018

Kokkuvõte

Lasteaiaõpetajate arvamused mängu kohta, teadmised mänguteraapiast ja mänguteraapia elementide rakendamine lastega koos mängides

Uurimuse eesmärk oli selgitada välja, mida Tartu linna lasteaiaõpetajad arvavad laste mängust, teavad mänguteraapia ja selle elementide (võtete ja vahendite) kasutamise kohta laste arengu toetamisel ning kuivõrd nad kasutavad mänguteraapilisi elemente kolmeaastaste ja vanemate lastega mängides. Valimi moodustasid 62 lasteaiaõpetajat, kellest 17 õpetajat osales lisaks ankeedile vabamängu vaatluses. Õpetajad rõhutasid rohkem mängu kaudu õppimist ja arenemist kui mängu kaudu tunnete läbielamist. Samas üle 90% õpetajatest nõustus mängu teraapilise mõjuga. Mänguteraapiast teadsid õpetajad, et tegemist on lapsega individuaalse tegelemisega eraldatud ruumis. Selgus, et õpetajad omavad väärarvamusi tingimuste kohta, mis peavad olema olema mänguteraapia läbiviimiseks. Õpetajad hindasid suhtlemisvõtete „kuulamine ja kohalolek“ ja „peegeldamine“ ning vahenditest lauamängude, nukkude ja konstrueerimisvahendite kasutamist kõige sagedasemaks. Hinnangud sarnanesid vaatluse ajal vahendite ja võtete kasutamise sagedusega.

Märksõnad: *laste mäng, mänguteraapia, lasteaiaõpetajad, võtted, vahendid*

Abstract

Kindergarten teacher's opinions about play, knowledge of play therapy and the usage of play therapy elements playing with children

The aim of the study was to get knowledge about what kindergarten teachers of Tartu think about children's play, know about play therapy and about using its elements (techniques and tools) in order to support children's development and how often they use the elements of play therapy playing with three-year-olds and older children. The sample was formed of 62 kindergarten teachers living in Tartu, from whom 17 took part of a free play observation after filling in a questionnaire. The teachers emphasized studying and developing through play rather than expressing feelings through play. At the same time more than 90% of the teachers agreed with the therapeutic effect of play. Concerning play therapy, the teachers knew that it is an individual activity with the child in a separate room. It turned out that the teachers have false understandings what kind of conditions have to exist for carrying out play therapy. The teachers evaluated the usage of techniques „active listening“ and „refletion“, and the usage of tools such as boardgames, dolls and building materials as the most frequent. The values were similar to the real usage of techniques and tools during the free play observations.

Keywords: *children's play, play therapy, kindergarten teachers, techniques, tools*

Sisukord

Sissejuhatus.....	6
Mäng on naudingut pakkuv tegevus	6
Mäng on õppimise viis.....	9
Mäng toimib nagu teraapia	12
<i>Mänguteraapias kasutatavad vahendid ja võtted.</i>	15
<i>Mänguteraapia rakendamine käitumisraskustega lastel.</i>	17
Lasteaiaõpetajate ettevalmistus seoses laste mänguga	19
Uurimistöö eesmärk.....	20
Metoodika.....	22
Valim	22
Mõõtevahendid.....	24
Protseduur	24
Andmeanalüüsi meetodid.....	25
Tulemused.....	26
Lasteaiaõpetajate arvamused mängu väärtuse ja rolli kohta	26
Õpetajate hinnangud vahendite ja võtete kasutamise kohta.....	30
Õpetajate teadmised mänguteraapia kohta.....	33
<i>Õpetajate arvamused mänguteraapiaga tegelejate ja sihtrühma kohta.</i>	34
Õpetajate gruppide vahelised erinevused.....	36
Vaatluse andmed ja võrdlus ankeedi kaudu kogutud andmetega	39
Arutelu.....	45
Tänuõnad.....	49
Autorsuse kinnitus.....	50
Kasutatud allikate loetelu	51
Lisad	56
Lisa 1	56
Lisa 2	61

Lisa 3	63
Lisa 4	64

Sissejuhatus

Koolieelses eas laste mängu on tähele pandud, uuritud ja kasutatud mitut moodi. Mäng on lapse põhitegevus, mille kaudu ta vabalt ja eakohasel tasemel väljendab oma vajadusi, mõtteid. Mängu võib käsitleda ka kui õppimise viisi, mida kasutatakse alushariduses lapse innustamiseks, uute oskuste õpetamiseks ja harjutamiseks. Kliiniliste psühholoogide jaoks on mäng üks teraapiavorm, mille kaudu aidatakse lapsel üle saada psüühilistest traumadest. Erivajadustega laste mänguoskused on sageli eakaaslastest piiratumad, aga on leitud, et sobival lähenemisel võimaldab eakaaslaste ja täiskasvanuga koos mängimine nende arengut tõhusalt toetada.

Mäng on naudingut pakkuv tegevus

Erinevatest allikatest võib leida erinevaid "mängu" definitsioone. Eksisteerib eriarvamusi, mis see on, miks lapsed (ja inimesed) tavaliselt mängivad ja milline on mängu roll inimese arengus (Wallerstedt & Pramling, 2012).

Krasnor ja Pepler (1980) on nimetanud mängu kriteeriumiteks sisemist motivatsiooni, positiivset mõju mängijatele, mängu kujutluslikkust ja paindlikkust. Smith ja Vollstedt (1985) soovust ei ole vabatahtlikkuse (sisemine motivatsioon) kriteeriumit pidanud mängu defineerimisel oluliseks. Ka Niilo ja Kikas (2008) on rõhutanud, et mängu eesmärgiks on lapsel juba olemasolevate käitumisskeemide harjutamine eesmärgiga saada sellest naudingut. Lindquist (2000) soovust on kirjutanud, et mängu võiks pidada lapse tööks, mõeldes sellega seda, et tänu meeldivale tegevusele laps samal ajal keskendub ning saab sel viisil mängu kaudu uusi oskusi.

Mängu defineerimise on teinud raskeks asjaolu, et see võib ilmnedagi väga erinevates vormides. Mäng võib olla lapse poolt juhitud, täiskasvanu juhitud või mõlema poolt ühiselt juhitud tegevus (Niilo & Kikas, 2008; Synodi, 2010). Enne mängu mängimist on õpetajal ja lapsevanemal tähtis roll mängimiseks sobivate võimaluste loomisel, sinna alla käib ka näiteks keskkonna mänguasjade ja materjalidega varustamine (Ugaste, Välk & Tuul, 2009). Kui lapsed on alles väikesed, areneb mäng tänu täiskasvanu suunamisele, ning ka edaspidi on täiskasvanul oluline roll mängude juhendamisel. Lisaks sellele peab lapsel olema võimalus mängida nii üksikui kui ka koos teiste samaealiste lastega, sest erinevad mängud arendavad erinevaid oskusi ja teadmisi (Niilo & Kikas, 2008).

Piaget (1951; viidatud Lewis, 1993 j) on eelmise sajandi keskel jaganud mängu arengu sõltuvalt eelkooliealise lapse mõtlemise arengust kolme faasi. Esimene faas on harjutusmäng, mis jõuab oma haripunkti lapse 18 kuu vanuseks saades ja edeneb kooskõlas lapse sensoorse arengu tasemega. Teine faas on sümbolmäng, mis algab lapsel umbes kahe aastaseks saades ja vastab lapse operatsioonide-eelse mõtlemise tasemele. Kolmas faas on reeglitega mäng, mis algab kuue- või seitsmeaastaseks saades ja vastab mõtlemise konkreetsete operatsioonide tasemele. Ka Vögtsky (1978; viidatud Scanlan, 2017 j) on toonud välja mängu olulisuse näiteks keele arengu ja välise maailma mõistmise juures.

Ugaste jt (2009) on jaotanud laste mängud loovmängudeks ehk vabamängudeks ja reeglimängudeks ehk valmismängudeks. Loovmängude hulka kuuluvad rolli-, lavastus- ja ehitusmängud. Nende mängude puhul saab laps mängu algatada, valida sobivad vahendid, teema ja sisu. Reeglimängude hulka kuuluvad aga võistlus-, liikumis-, laua-, laulu- ja õppemängud. Reeglimängud on loovmängudest sellepärast erinevad, et neis on juba enne mängimist olemas kindlad reeglid, mida peavad kõik mängijad täitma. Niilo ja Kikas (2008) on põhjalikumalt välja toonud erinevate mänguliikide kirjeldused ja milliste oskuste arengule iga mängu liik kaasa aitab (vt. tabel 1).

Tabel 1. Mänguliigid ja nende mõju lapse üldarengule.

Mänguliik ja kirjeldus	Kognitiivsed oskused	Sotsiaalsed oskused	Motoorsed oskused
<i>Harjutamismäng</i> hõlmab endas liikumist, mis haarab kogu keha ja toimub mängu kontekstis. Sellele on iseloomulik mingi meeldiva tegevuse kordamine, mis on lapsele juba varasemalt selge, näiteks asjadega manipuleerimine, teiste inimeste jäljendamine (nt trepiastmest üles ja alla astumine).	x		x
<i>Konstrueerimismäng (konstruktiivne mäng)</i> on mäng, milles laps konstrueerib asjadest midagi.	x		x
<i>Müramismäng</i> on eelkõige poistele omane mäng, mis hõlmab endas maadlust, löömist, tõuklemist, kähmlemist, maas rullimist ja küttemist.		x	x
<i>Kujutlusmäng (sümboliline mäng)</i> on mäng, milles konkreetse asja kujutamiseks kasutatakse mõnda muud eset. Lapsed mängivad läbi oma elust meenuvaid sündmusi ja tegevusi.	x	x	
<i>Rollimäng</i> – mäng, milles lapsed mängivad üheskoos, igal lapsel on kindel roll ja mängitakse läbi sotsiaalsete	x	x	

suhetega seotud olukordi.		
<i>Lavastusmäng</i> on rollimänguga sarnane. Tavaliselt rollimängust eristab lavastusmängu asjaolu, et lapsed mängivad läbi muinasjutu või jutu süžeesid.		
<i>Reeglitega mängud (lauamängud, kaardimängud, sportmängud, arvutimängud)</i> on tihti teistest mängudest keerulisemad.	x	x
<i>Võistlusmäng</i> – mäng, millel on kindlad reeglid ja milles keegi võidab ning keegi kaotab.		
<i>Õppemängud</i> on sellised mängud, kus on kombineeritud nii mängulisus kui ka õpetuslikkus. Mängimise läbi õpib laps mingit kindlat asja, näiteks esemeid omavahel kindlate tunnuste alusel võrdlema.	x	x

Lapsed kasutavad kõiki olukordi ja võimalusi, et mängida. Nad näitavad oma oskusi, mis harjutades üha kinnistuvad. Ilma, et teadvustatud eesmärgiks oleks õppimine, toimub areng erinevate mänguliikide kaudu paljudes valdkondades. Mängul on mõju nii lapse füüsilisele (mootorika), kognitiivsele (taju, tähelepanu, mälu, mõtlemine), emotsionaalsele (emotsioonide kontroll) kui ka sotsiaalsele arengule (Niilo & Kikas, 2008). Wallerstedt ja Pramling (2012) on leidnud, et lapsed kasutavad mängudes oma olemasolevaid teadmisi ja läbi mängude saavad lapsed mitte rääkida, mida nad teavad, vaid näidata oma teadmisi.

Koolieelse lasteasutuse riikliku õppekava (2008) alusel kuuluvad mänguoskused üldoskuste hulka. Oskus mängida on baasiks õppe- ja kasvatustegevuse valdkondade teadmiste ja oskuste ning teiste üldoskuste (tunnetus- ja õpioskused, sotsiaalsed, enesekohased oskused) arengule, mängides lõimuvad erinevate valdkondade oskused. 6-7 aastase eakohase arenguga lapselt eeldatakse, et ta

- 1) tunneb mängust rõõmu ning on suuteline mängule keskenduma;
- 2) rakendab mängudes loovalt oma kogemusi, teadmisi ja muljeid ümbritsevast maailmast;
- 3) algatab erinevaid mänge ja arendab mängu sisu;
- 4) täidab mängudes erinevaid rolle;
- 5) järgib mängureegleid ning oskab tuttavate mängude reegleid teistele selgitada;
- 6) suudab mängu käigus probleeme lahendada ja jõuda mängukaaslastega kokkuleppele;
- 7) tunneb rõõmu võidust ja suudab taluda kaotust võistlusmängus;
- 8) kasutab mängudes loovalt erinevaid vahendeid.

Nooremates vanustes laste mänguoskused on kirjutatud lahti koolieelse lasteasutuse õppekava tasemel, vastavalt eeldatavatele arengutulemustele mänguoskuste arengut ka lasteaia õpetajate ja lapsevanemate poolt toetatakse. Laste mänguoskusi peetakse õpetajate poolt väga olulisteks (Neudorf, Ugaste, Tuul, & Mikser, 2017).

Mäng on õppimise viis

Mängu peetakse lapse arengu baasiks ning kõige naturaalsemaks viisiks, kuidas õppida uusi teadmisi ja oskusi (Koolieelse lasteasutuse riiklik õppekava, 2008; Ugaste et al., 2009). Mänguolukord on lapse jaoks meeldiv ja laps suudab keskenduda, tänu sellele ka omandada enda jaoks uusi oskusi (Lindquist, 2000; Niilo & Kikas, 2008).

Kui mängus läheb lapsel vaja mingeid teadmisi või oskusi, siis on laps motiveeritud ja soovib neid omandada, eesmärgiks on olla võimeline mängust osa võtma (Niilo & Kikas, 2008). Selleks, et mingit kindlat mängu mängida tuleb tahes-tahtmata eelnevalt saada selgeks mängus vajaminevad oskused, näiteks lauamängudes loendamine, numbrite tundmine, värvuste eristamine ja nimetamine (Ugaste et al., 2009).

Mängu ja õppimise seostamiseks saavad õpetajad näiteks rühmaruume kujundada nii, et seal on erinevate mängude jaoks omaette piirkonnad, vahendid (Niilo & Kikas, 2008). Olukorras, kui laps mängib, saavad õpetajad lastele lõimitult õpetada ka vajalikke akadeemilisi oskusi, et toetada õppekavas eeldatud teadmiste ja oskuste omandamist (Ugaste et al., 2009). Õppe- ja kasvatustegevuse valdkonnad, milles õpetajad lapsi lasteaias arendavad on järgmised: Mina ja keskkond; Keel ja kõne; Eesti keel kui teine keel; Matemaatika; Kunst; Muusika; Liikumine (Koolieelse lasteasutuse riiklik õppekava, 2008).

Õppemängud on sellised mängud, kus on omavahel ühendatud nii õpetuslikkus kui ka mängulisus (Niilo & Kikas, 2008). Koolieelse lasteasutuse riiklikus õppekavas (2008) on toodud välja, et Mina ja keskkond valdkonna arendamist soodustab mäng, mille kaudu laps saab ümbritsevat maailma tähele panna, uurida ja ise kogeda. Laps saab mängides tänu suunamisele esitada küsimusi näiteks tema ümber oleva looduse kohta, muidugi ka leida oma esitatud küsimustele vastuseid ja nende põhjal teha järeldusi (Koolieelse lasteasutuse riiklik õppekava, 2008). Mina ja keskkond erinevate teemavaldkondade (nt kodu; lasteaed; kool; perekond ja sugulased; mina; ametid, elukutsed ja töö; üldinimlikud väärtused ja üldtunnustatud

käitumisreeglid) arendamisel kasutatakse hulgaliselt ühismänge, eesotsas rollimänge (Laasik, Liivik, Täht & Varava, 2009).

Hallap ja Padrik (2009) on rõhutanud, et kõne arengut tuleks soodustada läbi võimalikult erinevate tegevuste, kaasa arvatud mängu kaudu. Keel ja kõne valdkond arenebki tänu sellele, et mängimise ajal kuuleb laps teiste laste kõnet ja peab ka ise nendega rääkima. Autorid on toonud välja erinevaid võimalusi, kuidas nimetatud valdkonda saab mänguga sidudes arendada: nimekirjade koostamine mängu käigus eesmärgiga arendada lugemise ja kirjutamise oskust; iseenda tegevuse kommenteerimine tegutsedes mänguasjaga või oma mängu kohta jutustamine eesmärgiga arendada suulist kõnet, korrektset grammatikat; erinevad mängud keele ja huulte liikuvuse arendamiseks eesmärgiga arendada õiget hääldust; rollimängud ja dramatiseeringud suhtlemise arendamiseks; kalamäng häälikanalüüsi õppimiseks (laps tõstab kala pea, kui häälik on alguses, kala keha, kui häälik on sees, ja kala saba, kui häälik on sõna lõpus), jne. Märka ja Kuuspalu (2009) on kirjutanud, et ka keeleõpe (Eesti keel kui teine keel) saab toimuda mängu kaudu, selle saavutamiseks võib kasutada nt keelt arendavaid mänge (nt sõnalotod, sõnapusled).

Samamoodi saab mängu siduda Matemaatika, Muusika, Liikumise ja Kunsti valdkonnaga. Sikka (2009) on Matemaatika mänguga sidumise juures soovitanud erinevate meelte (nägemine, kompimine, kuulmine, haistmine) rakendamist mängu käigus, mängutegevustes juba omandatud matemaatiliste teadmiste kasutamist (nt mõõtühikud), mänguasjade ühendamist hulgaks ning nende hulkade võrdlemine, jne.

Liikumistegevuse arendamiseks kasutatakse mänge, milles on olemas sportlikud elemendid. Oja (2009) on ka kirjutanud, et liikumismänge ühendatakse kõikide õppe- ja kasvatustegevuse valdkondadega. Neid saab ka siduda Muusikategevusega.

Muldma ja Kiilu (2009) on kirjutanud, et Muusikas erinevate oskuste (häält, kuulumist, laululoomingut, helilaadi- ja rütmitaju, jne) arendamiseks kasutatakse muusikalisi õppemänge, ka näiteks laulumänge.

Kunsti valdkonna arendamiseks saavad õpetajad kasutada näiteks konstrueerimismänge. Konstrueerimismäng on selline mäng, mille käigus laps konstrueerib asjadest midagi (Niilo & Kikas, 2008). Ka kunstitegevuse jooksul saab laps konstrueerida kunstivahenditest (nt WCpaberirullid, munarestid, riidetükid, jne) erinevaid loominguilisi esemeid (nt meisterdatud maja), lisades tegevusele mängulise momendi. Üks võimalus on ka kasutada teemakohast mängu sissejuhatuseks kunstitegevusse (Koolieelse lasteasutuse riiklik õppekava, 2008). Oll (2009) on

kirjutanud, et laps saaks ise endale mänguasja meisterdada jälgendades täiskasvanu meisterdamist.

Lasteaiaõpetajate arvamusi mängu kasutamisest lasteaias on uuritud nii Eestis kui ka välismaal. Eestis läbiviidud väärtuste õpetamise uurimuses (Kõõra, 2012) küsitleti 50 lasteaiaõpetajat. Selgus, et 70% uuritud lasteaiaõpetajatest kasutavad lastele väärtusi õpetades situatsioonimänge, ülejäänud 30% eelistas muid vahendeid (vanasõnad, muinasjutud, dramatiseeringud).

Lukas (2014) küsitles 60 Tartu linna lasteaiaõpetajat seoses lauamängude kasutamisega õppegevuses. 89% uuritud õpetajatest pidas lauamänge tõhusaks või väga tõhusaks õppevahendiks. Kõige suurem hulk (37%) õpetajaid pidas lauamänge oluliseks valdkonna Keel ja kõne arendamiseks, sellele järgnes Matemaatika (35%) ja kolmandana Mina ja keskkond (28%).

Vahtra (2016) uuris, kuidas suhtuvad muukeelsete laste lasteaiaõpetajad sõnavaramängude kasutamisesse ja kuivõrd oluliseks nad peavad neid Keel ja kõne valdkonnas. Selgus, et kõik viis lasteaiaõpetajat, kes võtsid osa poolstruktureeritud intervjuust, arvasid, et sõnavaramängud on kasulikud muukeelsete laste eesti keele toetamise juures.

Kui uuriti (Pahk, 2017) lasteaiaõpetajate arvamusi sotsiaalsete oskuste arendamisviiside kohta koolieelses lasteasutuses, selgus, et mängud arendavad õpetajate hinnangul sotsiaalseid oskusi. Uurimusest võttis osa kolm Pärnu lasteaiaõpetajat, kes osalesid poolstruktureeritud intervjuudes. Õpetajad tõid lisaks teistele kategooriatele (vestlusringid, kirjanduspalad, paaris- ja grupitööd) välja ka situatsioonimängud ja ühismängud. Situatsioonimängudena olid siin mõeldud sellised mängud, mille raames väärtustatakse inimeste erinevusi. Koosmängude alla käisid selles uurimuses rolli-, vaba-, laua- ja ühismängud, milles osalevad ka õpetajad, ning sellised ühised mängud, kuhu on ürituste raames kutsutud ka lapsevanemad.

Mängude olulisust õppesituatsioonis on uuritud ka mujal maailmas. Hong Kongis kuue lasteaiaõpetajaga läbi viidud uurimusest ilmnes, et kõigi õpetajate jaoks oli mäng parim viis õppimiseks ja õpetamiseks (Pui-Wah & Stimpson, 2004). Jaapanis läbi viidud intervjuudest kümne lasteaiaõpetaja ja lastehoiu õpetajaga ilmnes, et õpetajate arvates on mäng kõikehõlmav ja arendab kõiki arenguvaldkondi – lapse kognitiivset, sotsiaalset, emotsionaalset ja füüsilist arengut (Hegde, Sugita, Crane-Mitchell & Averett, 2013).

Kanadas kolme lasteaiaõpetajaga tehtud uurimusest (Pyle & Bigelow, 2014) ilmnes aga, et lasteaiaõpetajad kasutavad lasteaias mängu erinevatel eesmärkidel. Intervjuu (õpetajate ja lastega) ja vaatluse tulemusena leiti, et üks uuritavatest õpetajatest kasutas mängu õppimise vahepealse tegevusena. Teine õpetajatest kasutas mängu sotsiaalse ja emotsionaalse arengu toetamise vahendina. Kolmas õpetaja kasutas mängu akadeemilise õppimise vahendina.

Lynch (2015) on uurinud Ameerika lasteaiaõpetajate arvamusi mängu kasutamisest lasteaias. Ta leidis, et enamus uuritud õpetajaid arvas, et mäng arendab lapsi sotsiaalselt, õpetades neid näiteks jagama ja omavahel koostööd tegema. Ka Kanadas Fesseha ja Pyle'i (2016) poolt läbi viidud uurimusest lasteaiaõpetajatega selgus, et 41% uuritavatest tõid välja mängu puhul ainult selle, et see arendab sotsiaalseid oskusi. Osalejad kirjeldasid järjepidevalt sotsiaalsete oskuste all suulise kõne arenemist ja probleemide lahendusoskuse kujunemist mängukontekstis. Ülejäänud 59% nimetasid ka akadeemilisi oskusi, mille alla käis näiteks lugemine ja kirjutamine ning uute teadmiste omandamine.

Mäng toimib nagu teraapia

Terapeudi poolt läbiviidud süstematiseeritud psühholoogilisi lähenemisi eesmärgiga aidata inimesi, kes kannatavad vaimse tervise probleemide, suhte probleemide, käitumisraskuste ja teiste eluprobleemide käes, nimetatakse psühhoteraapiaks. Psühhoteraapiat võib rakendada kliendiga individuaalselt, paaride, perekondade ja gruppidega. Psühhoterapeutide hulka võivad kuuluda sotsiaaltöötajad, nõustajad, psühholoogid, psühhiaatrid või teised sotsiaal- ja meditsiini spetsialistid. (Pierson & Thomas, 2002)

Colman (2009: 622-623) on toonud välja järgmise psühhoteraapia definitsiooni: „vaimsete häirete ja sellega kaasnevate probleemide ravimine psühholoogiliste meetoditega“. Colman toob välja ka erinevad psühhoteraapia vormid, mille hulka kuuluvad näiteks kunstiteraapia, muusikateraapia, draamateraapia, mänguteraapia, jne. Iga vormi puhul julgustatakse klienti või patsienti väljendama oma tundeid või sisemisi konflikte läbi erinevate viiside (nt tantsu, kunsti, muusika, mängu, jne).

Jaklewicz ja Popek (2009) on kirjutanud, et väikeste laste psühhoteraapia eesmärk on võimaldada õiget emotsionaalsete, intellektuaalsete ja sotsiaalsete võimete arengut. Psühho-füüsilise olukorra, psühhopatoloogiliste sümptomite, ema ja lapse suhte ning perekondliku

olukorra hindamine on aluseks väikese lapse teraapia edukale alustamisele. Piiratud verbaalse kontakti tõttu väikeste lastega, kuulub oluline roll väikeste laste psühhoteraapias töövormidele, mis põhinevad mitteverbaalsele kommunikatsioonile, selliste vormide alla kuuluvad näiteks mänguteraapia, muusikateraapia ja laste joonistused.

Etzi (2004) on kirjutanud, et mängu on pikka aega peetud kasulikuks terapeutiliseks tööriistaks, kui töötatakse lastega. Ta on toonud välja, et mäng juhtub päriselt, aga samal ajal ei võrdu see päriseluga. Laps saab siseneda ruumi, kus ta on reaalsusega ühenduses, aga samal ajal on tal võimalus reaalsusest eralduda. Võimalus lasta vabaks otsesest reaalsusest pakub võimalust enda avamisele, spontaansusele ja ülimale usaldusele. Mängu juures on terapeutiline see, et läbi mängu on võimalik jõuda lähemale inimese pärisloomusele. Läbi mängu õpib laps mõistma teda ümbritsevat, oma tundeid sõnadega väljendama ja probleemidega hakkama saama (Ugaste et al., 2009).

Mänguteraapias kasutatakse tunnete ja sisemiste konfliktide väljendamise soodustamiseks mängu. Colman (2009: 582) on psühholoogia sõnaraamatus ''*Oxford Dictionary of Psychology*'' välja toonud mänguteraapia definitsiooni: „lastega kasutatav psühhoteraapia vorm, milles mäng aitab kaasa kommunikatsiooni loomisel kliendi või patsiendi ja terapeudi vahel“. Webb (1991: 27) toob välja järgmise mänguteraapia definitsiooni: „psühhoteraapiline meetod, mis põhineb psühhodünaamilistel ja arengulistel põhimõtetel, eesmärgiga leevendada väikeste laste emotsionaalset stressi kasutades erinevaid loomingulisi ja ekspressiivseid mängumaterjale, milleks on näiteks käpiknukud, nukud, savi, lauamängud, kunstimaterjalid ja väikesed objektid“.

Mänguteraapia annab lapsele võimaluse ''mängida läbi'' enda tundeid ja probleeme samamoodi nagu täiskasvanutele suunatud teraapiates ''räägitakse läbi'' inimese raskused. Axline (1978) on kirjutanud, et mänguteraapia põhineb faktil, et mäng on lapse loomulik keskne viis eneseväljenduseks. Lindquist (2000) on toonud välja, et läbi mängu õpib laps nii sotsiaalseid kui ka emotsionaalseid oskusi. Mänguteraapia aitab lapse nägemust elust paremaks muuta ja annab lapsele vahendid, et hakkama saada raskete situatsioonidega (Landreth, Homeyer, Glover & Sweeney, 1996, viidatud Dix, 2013 j).

Amster (1943, viidatud Webb, 1991 j) on välja toonud kuus mänguteraapia eesmärki:

1. Toetab juba olemasolevat diagnostilist arusaamist.
2. Aitab luua ravisuhet.

3. Pakub sobivat keskkonda töötamaks läbi lapsel olevaid kaitsemehhanisme ja hakkamasaamist ärevusega.
 4. Aitab tunnete sõnastamisel.
 5. Aitab lapsel elada välja lapses olevat alateadlikku materjali ja vabaks lasta sellega kaasnevaid pingeid.
 6. Suurendab lapse huvi mängu vastu ja soovi kasutada seda rohkem ka väljaspool teraapiat.
- Mänguteraapia võib oma vormilt olla suunatud või mitte-suunatud. Suunatud

mänguteraapia tähendab seda, et terapeut võtab endale vastutuse juhtida ja interpreteerida. Mitte-suunatud mänguteraapia aga tähendab seda, et terapeut jätab vastutuse ja suuna lapse kätte. (Axline, 1978)

Lapsel on tänu mänguteraapiale võimalus areneda kõige soodsamates tingimustes. Talle antakse võimalus mängida välja oma kogunenud pinget, frustratsiooni, ebakindlust, agressiivsust, hirmu, mõistmatust, segadust. Niiviisi tundeid läbi mängides toob laps need pinnale, seisab nendega silmitsi, õpib neid kontrollima või saab neist lahti. (Axline, 1978)

Mänguteraapia ruum on hea koht, kus areneda. Selles ruumis on laps kõige tähtsam isik, ta juhib situatsiooni ja ennast. Mänguruumis on mõistev ja sõbralik terapeut, kes annab lapsele kindlustunde, aktsepteerides teda täielikult ja koheldes teda austuse ja väärikusega. Lapsele on pandud ainult vähesed piirangud, mis lisavad omakorda juurde turvalisust. Axline (1978) on välja toonud järgmised piirangud:

1. Lapse tegevus ei tohi olla ohtlik enda või terapeudi tervisele.
2. Laps ei tohi tahtlikult lõhkuda mänguasju ja mänguteraapia ruumi.
3. Sessioonil on ajaline piirang.

Lapsed, kes mänguteraapiat vajavad, on nn "probleemsed lapsed". Need võivad olla kurvad, õnnetud lapsed, kes ei ole saanud piisavalt armastust, kindlustunnet ja õnne, millele on igal lapsel õigus. Sellised lapsed võivad olla näiteks agressiivsed, teisi häirivad ja lärmakad lapsed või vastupidiselt endasse tõmbunud lapsed. Ka erivajadusega lapsed võivad vajada mänguteraapiat, kui erivajadus põhjustab konflikte, ärevust ja emotsionaalseid probleeme. Tihti võib erivajadus olla väga kurnav kogemus, mis loob peaaegu talumatuid pingeid lapse sees. Siia alla käivad käitumisraskustega lapsed, õpiraskustega lapsed, kõneprobleemidega lapsed ja lapsed, kellel on mingi somaatiline probleem. (Axline, 1978) Webb (1991) on kirjutanud, et

mänguteraapia sobib ka kriisis olevatele lastele. Gil (1991) on oma raamatus ''*The Healing Power of Play*'' keskendunud mänguteraapia kasutamise võimalustele väärkoheldud lastega.

Mänguteraapias kasutatavad vahendid ja võtted.

Webb (1991) kirjutab, et kogenud mänguterapeudid kasutavad mitmesuguseid mänguteraapia vahendeid ja tehnikaid. On oluline, et lapsele oleks antud suur hulk valikuid. Autor on välja toonud mänguteraapias kasutatavate vahendite loetelu: kunstivahendid, nukud, käpiknukud, lugude jutustamist soodustavad vahendid, lauamängud, savi, pisikesed objektid, liiv, taimed/ seemned/ muud aiandustarbed, konstrueerimismängud. Vahendite valik sõltub lapse vanusest ja huvidest. Webb on erinevate vahendite kasutusvõimalused ja nende kasulikkuse ka pikemalt lahti seletanud:

1. *Kunstivahendid* – nende kasutamise läbi saab laps visuaalselt portreteerida tundeid, mida ta ei suuda adekvaatselt verbaalselt väljendada. Rääkides näiteks loodud joonistustest, lubab tunnetel lõpuks siseneda teadvusesse ja laps vabaneb pingest neid tagasi hoida. Kunstitehnikate alla käivad näiteks laste joonistused, saviga voolimine, plastiliiniga voolimine, pehme voolimismassiga voolimine, maalimine, kollaažide meisterdamine.
2. *Nukud* –nukkudega mängides saab laps üle kanda palju kogemusi, mida ta on oma enda perekonnas kogenud. Tihti valib laps nendele nukkudele oma pereliikmete nimed ja/ või valib neile vastavad juuksevärvid ja suurused, mis vastavad tema pereliikmetel olevatele. Selliste nukkude hulka kuuluvad näiteks väikesed sõdurid, perekonna nukud, anatoomiliselt korrektsed nukud, topised, elusuuruses beebinukud, jne.
3. *Käpiknukud* – käpiknukkude, samamoodi nagu tavaliste nukkude kasutamine mänguteraapias, toetub eeldusele, et laps samastab ennast nuku või käpiknukuga, kannab üle enda tundeid ja konflikte käpiknukule või nukule. Siia hulka kuuluvad näiteks perekonna käpiknukud ja loomade käpiknukud.
4. *Lugude jutustamist soodustavad vahendid* – kui lapsed kuulavad lugusid, õpivad nad harjutama oma kujutlusvõime jõudu, kui nad kujutavad ette loomade või inimeste karaktereid, kes tulevad toime sarnaste situatsioonidega, nagu nende enda eludes. Lugude jutustamist võib ühendada nukkudega mängimisega, eelkooliealiste lastega võib kasutada lausete lõpetamist sisaldavat lugude jutustamist. Üks lugude jutustamise võtte on ka lapse

loo üleskirjutamine ja selle raamatuks meisterdamine. Teine sarnane võte kujutab endast seda, et laps kirjutab kodus iseseisvalt loo valmis ja loeb selle teraapiasessioonis ette.

Lisaks sellele on ka tuntud Richard Gardneri lugude jutustamise tehnika (Gardner, 1971, viidatud Webb, 1991 j). Nimetatud tehnikas jutustab laps jutu, millele vastab terapeut kohandatud looga, milles on kasutatud "tervislikumat konflikti lahendusviisi", samal ajal sisaldades samu tegelasi ja teemasid, mis leidsid ka lapse loos.

5. *Lauamängud* (sobilikumad eelkooliealistest lastest vanematele lastele) – jagunevad standardseteks lauamängudeks ja lauamängudeks, mis on loodud spetsiaalselt teraapilistel eesmärkidel; laste reaktsioonid võitmisele ja kaotamisele lauamängudes ning nende sagedased katsed muuta reegleid või isegi sohki teha, saavad kõik terapeutilise diskussiooni materjaliks.

Nimetatud vahendite kasutamise muudab teraapiliseks mänguteraapias kasutatavad suhtlemise võtted (Brady & Friedrich, 1982, viidatud West, 1996 j). West (1996) on lahti seletanud, mida need täpsemalt tähendavad:

1. *Kuulamine ja kohalolek* – sügavalt keskendumine lapse verbaalsele ja mitteverbaalsele kommunikatsioonile kuulamise, vaatamise, pilkkontakti, žestide ja pooside läbi.
2. *Peegeldamine* – lapse öeldu kordamine, või lapse tegevuse või käitumisviisi sõnadesse panemine.
3. *Ümbersõnastamine* – teiste sõnadega lapse öeldu kordamine.
4. *Kokkuvõtete tegemine* – lapse sõnade ja tegude kokkuvõtmine.
5. *Võimendamine* – kommentaaride tegemine, eesmärgiga üle paisutada lapse öeldut või tundeid.
6. *Konfrontatsioon* – vastandamine, mida kasutatakse eesmärgiga tuua välja vastuolud lapse jutus ja tema tegudes.
7. *Kolmandast isikust lähtuv tõlgendamine* – lapse mõtete ja tunnete peegeldamine mõne kujuteldava lapse vaatenurgast, ilma otseselt teraapias osalevale lapsele keskendumata.
8. *Otsene tõlgendamine* – ettevaatlik tõlgendus, mis on tehtud selle põhjal, mida terapeut on lapsega sessioonil näinud, tundnud või järeldanud.

Mänguteraapia rakendamine käitumisraskustega lastel.

Koolieelse lasteasutuse riiklikus õppekavas (2008) on sotsiaalsete oskustena käsitletud teistega suhtlemise oskust, mille alla käivad head kombed, mis on ühiskonnas omaks võetud, ja suhtlemiseetika. Enesekohasteks oskusteks on lapse võime teha vahet ja olla teadlik oma oskustest, võimetest ja emotsioonidest ning oskus oma käitumist reguleerida.

On aga lapsi, kellel on raskusi oma emotsioonide väljendamise ja käitumise kontrolliga. Kavale, Forness ja Mostert (2005) on kirjutanud, et käitumishäirete defineerimisel on tekitanud segadust see, et defineerimisel on puudu jäänud täpsusest. Sellest hoolimata sisaldavad kõik käitumishäirete definitsioonid kolme ühtivat käitumisele iseloomulikku kriteeriumit: sagedus, kroonilisus, tõsidus. Kavale jt on toonud välja IDEA (Individuals with Disabilities Act) definitsioonis sisalduvad viis käitumishäiretele iseloomulikku omadust:

1. Suutmatus õppida, mis ei ole põhjustatud intellektuaalsete, sensoorsete ja tervise faktorite poolt.
2. Suutmatus luua ja hoida rahuldavaid suhteid eakaaslaste ja õpetajatega.
3. Ebasobivad käitumisviisid ja tunded normaalses olukorras.
4. Üldine valdav kurbuse tunne või depressioon.
5. Kalduvus füüsiliste sümptomite või hirmu tekkimisele, mis on seotud personaalsete või kooliprobleemidega.

Jafari, Mohammadi, Khanbani, Farid ja Chiti (2011) poolt läbi viidud uurimuses uuriti 16 halvasti kohanenud lasteaia last. Tulemused leiti võrreldes omavahel katse-ja kontrollgruppi, katsegrupp võttis osa mänguteraapiast. Õpetajad ja lapsevanemad vastasid küsimustikele käitumishäirete kohta. Selgus, et mänguteraapia tulemusel vähenesid vastajate hinnangul laste emotsionaalsed ja käitumisraskused.

Iraanis tehti uurimus (Chinekesh, Kamalian, Eltemasi, Chinekesh & Alavi, 2013) 372 eelkooliealise lapsega ning uuriti mänguteraapia mõju laste sotsiaalsetele oskustele ja emotsioonidega toimetulekule. Andmete saamiseks kasutati 50 küsimusest koosnevat sotsiaalsete- ja emotsionaalsete oskuste küsimustikku, mille täitsid katse- ja kontrollgruppi kuuluvate laste vanemad. Selgus, et katsegrupis läbiviidud mänguteraapial on positiivne efekt laste sotsiaalsetele ja emotsionaalsetele oskustele, see parandas lapsevanemate hinnangul laste probleemilahenduse oskust ja üksteisega suhtlemisoskust.

Austraalias tehti uurimus (Salter, Beamish & Davies, 2016) kolme 4- 6-aastase autistliku lapsega mänguteraapia tulemuslikkuse hindamiseks. Kasutati formaalseid hindamisvahendeid kvantitatiivsete andmete saamiseks ja mitteformaalseid hindamisvahendeid kvalitatiivsete andmete saamiseks. 10 nädalat kestnud individuaalsed lapsekesksed mänguteraapia sessioonid parandasid kõigil kolmel autistlikul lapsel nii sotsiaalset kui ka emotsionaalset toimetulekut.

Mänguteraapia positiivne mõju laste käitumisele on ilmnunud ka teistes uurimustes (Cheng & Ray, 2016; Jones, 2002; Stutey, Dunn, Shelnut, Ryan, 2017). Ameerikas viidi läbi uurimus (Cheng & Ray, 2016) 43 sotsiaalsete- ja emotsionaalsete probleemidega lapsega (vanuses 5 või rohkem aastat). Uurimuses võrreldi samuti katse- ja kontrollgruppi, mänguteraapiat sai 43 lapsest 21 last (hinnangu mänguteraapia mõjule andis 20 vanemat). Lapsevanemad märkisid mänguteraapia tulemusena positiivset muutust laste üldistes sotsiaalsetes ja emotsionaalsetes omadustes, sotsiaalses kompetentsuses ja empaatilisuses.

Ameerikas viidi läbi uurimus (Stutey et al., 2017) nelja 3-5 aastase vaesuse all kannatava sotsiaalsete, emotsionaalsete ja käitumisprobleemidega afroameeriklasega. Algselt osalesid lapsed seitse nädalat individuaalsetes mänguteraapia sessioonides ja pärast seda seitse nädalat grupi mänguteraapia sessioonides. Vaatluste ja õpetaja poolt täidetud küsimuse tulemusena selgus, et pärast individuaalseid sessioone oli lastes näha küsitavat kuni mõõdukat segava käitumise vähenemist eelkooli tundides ja pärast grupisessioone oli näha mõõdukat kuni märkimisväärset ebasobiva käitumise vähenemist.

Eesti lasteaedades ja väikeste lastega läbi viidud mänguteraapia uuringuid magistritöö autoril leida ei õnnestunud. Leetsar (2011) on uurinud seda, kui palju kasutatakse muusikateraapilisi elemente lasteaedades, kus õpetatakse erivajadustega lapsi. Küsitlusest võtsid osa Tallinna, Tartu ja Pärnu muusikapedagoogid, kes töötasid koolieelses lasteasutuses. Osa võttis 39 lasteaeda, kus olid nii tava- kui ka erirühmad. Uuritud muusikaõpetajatest 14 õpetajat kasutas enda hinnangul oma tundides muusikateraapilisi elemente. Et mänguoskusi lasteaedades väärtustatakse (Neudorf et al., 2017), siis võib oletada, et ka mänguteraapia elemendid on lasteaiaõpetajate igapäevases töös teatud määral olemas.

Lasteaiaõpetajate ettevalmistus seoses laste mänguga

Lasteaiaõpetaja kutse kompetentsid on kirjeldatud õpetaja kutsestandardis tasemel 6. Töösad on: õpi- ja õpetamistegevuse kavandamine; õpikeskkonna kujundamine; õppimise ja arengu toetamine; refleksioon ja professionaalne enesearendamine; nõustamine. (Kutsestandard: Õpetaja, tase 6, 2017) Lapse mänguoskuste arendamine seostub kõikide kohustuslike kompetentsidega, kuna mäng on lapse põhitegevus ja vajadus, millega igapäevaselt tuleb arvestada ning vajadusel ka spetsiifilisemalt last toetada. Viise, kuidas seda täpsemalt teha, kutsestandardis nimetatud ei ole.

Alates 2017. aastast on õpetaja kutsestandardisse lisatud valitav kompetents, mis puudutab erivajadustega lapsi. See hõlmab endas järgmist:

1. Õppija hariduslike erivajaduste väljaselgitamine.
2. Õpikeskkonna kohandamine vastavalt erivajadustega õppija vajadusele.
3. Erivajadustega õppija arengu toetamine.
4. Koostöö kolleegide, erialaspetsialistide ja lapsevanematega.

(Kutsestandard: Õpetaja, tase 6, 2017)

Lähtudes kutsestandardist pakuvad lasteaiaõpetajatele tasemekoolitust kaks ülikooli. Tartu Ülikooli „Koolieelse lasteasutuse õpetaja” õppekavas on lapse psüühilist arengut puudutavad õppeained „Arengupsühholoogia“ (teadmised lapse arengustaadiumide kohta) ja „Tunnetuspsühholoogia“ (teadmised lapse tunnetusprotsesside kohta); lapse sotsiaalseid oskusi puudutav õppeaine „Lapse areng sotsiaalses keskkonnas“ (teadmised lapse arengut mõjutavate sotsiaalsete tegurite kohta). Laste mänguoskusi puudutatakse kohustuslikus õppeaines „Mäng koolieelses eas” (3 EAP), mis annab ülevaate sellest, miks on mäng lapse arengus tähtis. Aine õpiväljundid on järgmised:

- teab mängu teoreetilisi aluseid;
- teab mängu tähendust lapse arengus;
- oskab juhendada laste mängu ja luua mängukeskkonda;
- oskab kriitiliselt analüüsida rühma tegevuskava mängu aspektist lähtuvalt.

2018/19. a õppekava versioonis on ka mitu ainet erivajadustega laste kohta: „Erivajadustega laste kaasamine lasteaias” ning valikmoodul „Erivajadustega laps koolieelses lasteasutuses.” Õppeainet, mille raames omandataks teadmisi mänguteraapia kohta, või ainet,

mille raames õpetatakse mänguteraapiale omaseid suhtlemisvõtteid, õppekava kohustuslikus ja valikulises osas ei ole. (Õppekava: „Koolieelse lasteasutuse õpetaja“, 2017)

Ka Tallinna Ülikoolis saab „Alushariduse pedagoogi“ õppekaval õppiv üliõpilane teadmisi lapse arengu kohta, näiteks aines „Üld- ja sotsiaalpsühholoogia“, „Lapse arengu tundma õppimine“. Õppekavas on aineid erivajadustega laste kohta: „Arengulised erivajadused koolieelses eas“, „Erivajadustega laste kõne arendamine“, jne. Võimalus, et üliõpilased saaksid õppida või põhjalikumalt süveneda nõustamisvõtetesse või mänguteraapiasse, hetkel puudub. (Õppekava: „Alushariduse pedagoog“, 2017)

Eestis saab õppida mänguteraapiat Annely Sootsi Koolituse Tervisekoolis. Mänguteraapiat saavad õppida juurde need, kes on omandanud lisaks keskharidusele sotsiaaltöötaja, lasteaiaõpetaja, õpetaja, arsti, psühholoogi, psühhoterapeudi või mingi muu spetsilisti kutse, mis eeldab töötamist lastega. Annely Sootsi Koolituse Tervisekoolis on võimalik läbida mänguteraapia üheaastane väljaõpe ja sellele lisaks võtta veel aasta aega kestva jätkukoolituse. (Annely Sootsi Koolituse Tervisekooli kodulehekülg, s.a)

Uurimistöö eesmärk

Nii Eestis kui ka välismaal tehtud uurimustest mängu kasulikkusest ja lasteaiaõpetajate arvamustest selle kohta on selgunud, et mängu peetakse oluliseks sotsiaalsete oskuste (Fesseha & Pyle, 2016; Hegde et al., 2013; Lynch, 2015; Pahk, 2017; Pyle & Bigelow, 2014) ja akadeemiliste oskuste arendamisel (Fesseha & Pyle, 2016; Lukas, 2014; Pyle & Bigelow, 2014). Vähemal määral oli mängu kasulikkust toodud välja teiste valdkondade (nt füüsiline) arendamise juures (Hegde et al., 2013; Pyle & Bigelow, 2014).

Käitumisraskustega laste hulk on tõusnud ning see on ka kõige sagedasem psüühikahäirete grupp kasvueas laste ja noorte seas, rahvusvaheliste uuringute tulemuste põhjal esineb häire 12-14% poistel ja 5-6% tüdrukutel (Meos, Koolmeister & Nool, 2014). Seetõttu oleksid lasteaia õpetajatele kasulikud laialdasemad teadmised, kuidas aidata ja arendada emotsionaalsete probleemidega- ja käitumishäiretega lapsi. Välismaal tehtud uurimuste tulemuste põhjal saab väita, et mänguteraapia rakendamine on sedalaadi probleemidega laste puhul sobiv ja tõhus (Chinekesh et al., 2013; Jafari et al., 2011; Jones, 2002; Salter et al., 2016; Stutey et al., 2017). Lasteaiaõpetajate tasemeõpe mänguteraapia alast ettevalmistust ei sisalda,

kuid huvilised saavad ka Eestis mänguteraapiat õppida. Uurimisprobleem on: kuivõrd teadlikud on lasteaiaõpetajad mängu terapeutilisest mõjust ja lastega koos sel moel mängivad.

Käesoleva uurimistöö eesmärgiks on selgitada välja, mida Tartu linna lasteaiaõpetajad arvavad laste mängust, teavad mänguteraapia ja selle elementide (võtete ja vahendite) kasutamise kohta laste arengu toetamisel ning kuivõrd nad kasutavad mänguteraapilisi elemente 3aastaste ja vanemate lastega mängides.

Uurimuse käigus otsitakse vastuseid järgmistele uurimisküsimustele:

1. Milline on mängu väärtus ja roll lasteaias õpetajate arvates? Varem on leitud, et lasteaiaõpetajad peavad mänguoskuste arendamist kõikidest üldoskustest kõige olulisemaks (Neudorf et al., 2017). Õpetajad peavad mängu juures oluliseks selle positiivset mõju sotsiaalsete oskuste ja akadeemiliste oskuste õpetamisel või mõlemat (Fesseha & Pyle, 2016; Hegde et al., 2013; Lynch, 2015; Pahk, 2017; Pui-Wah & Stimpson, 2004; Pyle & Bigelow, 2014). Mängu peetakse õppimisviisiks ja vaba aja tegevuseks, mängu teraapilist mõju väärtustab oluliselt väiksem hulk vastajaid (Fesseha & Pyle, 2016; Pui-Wah & Stimpson, 2004; Pyle & Bigelow, 2014).
2. Milliseid mänguvahendeid ja suhtlemise võtteid õpetajad enda väitel lastega koos mängides sagedamini kasutavad? Vahendid ja võtted, mida rakendatakse mänguteraapias (Webb, 1991; West, 1996), on niisugused, mida kasutatakse lasteaias mõnevõrra teises mahus ja eesmärkidel (Koolieelse lasteasutuse riiklik õppekava, 2008).
3. Millised on lasteaiaõpetajate teadmised mänguteraapia kohta? Hüpoteesid on, et võrreldes ülejäänud õpetajatega, kellel on kokkupuudet olnud erivajadustega, sh käitumisprobleemidega lastega, ja need, kes on mänguteraapiat õppinud või selle kohta lugenud, on mänguteraapia olemusest teadlikumad, kasutavad enda väitel rohkem mänguteraapia vahendeid ja võtteid oma igapäevatoos.
4. Milliseid mänguteraapia elemente (võtteid ja vahendeid) õpetajad lastega mängides väidavad, et nad kasutavad ja kuivõrd see ilmneb mängudes tegelikult?

Metoodika

Valim

Käesoleva uurimuse valimi moodustasid lasteaiaõpetajad, kelle rühmades oli lapsi, kes olid vanuses 3-7 aastat. Niisugune kriteerium sai valitud seetõttu, et lapse mänguoskused arenevad vanuse kasvades ja seeläbi on ka mängu (sh mänguteraapia) rakendamise võimalused alates 4.eluaastast avaramad ja omavahel võrreldavamad. Valimi moodustasid 62 Tartu linna lasteaiaõpetajat kuuest erinevast lasteaiast. Üle poole õpetajatest (56,5%) olid lasteaias töötanud 10 või rohkem aastat, 16,1% õpetajatest oli töötanud 0-2 aastat, 14,5% 3-5 aastat ja 12,9% 6-9 aastat. 90,3% õpetajate haridustase vastas nende endi hinnangul täielikult kvalifikatsiooninõuetele, ülejäänud märkisid, et haridustase vastab kvalifikatsiooninõuetele osaliselt. Taustaandmed uuritavate kohta on kajastatud tabelis 2.

Tabel 2. Rühmad ja lapsed, kus uurimuses osalenud õpetajad töötasid.

Rühmatüüp	Laste vanusevahemik rühmades (aastates)	Rühmade arv	Õpetajate arv	Õpetajate osakaal (%)	Vaadeldud õpetajate arv*
aiarühm	3-7	21	39	62,9	9
sobitusrühm	2-7	6	9	14,5	5
liitrühm	2-7	4	7	11,3	3
sõimerühm	2-3	3	5	8,1	
tasandusrühm	3-7	1	2	3,2	
Kokku	2-7	35	62	100	17

Märkus: * vaadeldi ainult nende õpetajate mängu, kes selleks nõusoleku andsid.

Õpetajatelt küsiti, mitu erivajadustega last nende rühmades 2017/18. õppeaastal õpib. 51,6% õpetajate rühmades oli erivajadusega lapsi, 79% õpetajate rühmades oli käitumisraskustega lapsi õpetajate hinnangul. 34,4% õpetajatest hindas, et nende rühmas on käitumisraskustega lapsi, aga erivajadustega lapsi ei ole, hinnates seega, et nii paljudes rühmades esineb tavalastel käitumisraskusi. Oma pädevusi erivajadustega lastega töötamiseks hindasid kõik uuritud õpetajad järgmiselt (vt tabel 3). Äärmuslikke hinnanguid anti oma pädevustele vähe, suhteliselt tugevamaks hinnati oma koostöö tegemise ja õpikeskkonna kohandamise oskusi.

Tabel 3. Hinnangud erivajadustega lastega töötamise pädevustele (vastajate %).

	5 punkti (väga tugev)	4 punkti	3 punkti	2 punkti	1 punkt (väga nõrk)
Koostöö kolleegide, erialaspetsialistide ja lapsevanematega.	27,4	46,8	22,6	3,2	3,2
Lapse erivajaduste väljaselgitamine.	9,7	41,9	43,5	4,8	4,8
Erivajadustega lapse arengu toetamine.	9,7	32,3	46,8	8,1	3,2
Õpikeskkonna kohandamine vastavalt erivajadustega lapse vajadustele.	8,1	38,7	38,7	11,3	3,2

Märkus: tumedalt on märgitud kõige levinumad vastused.

Õpetajatelt küsiti ka, kas nad on varasemalt läbinud mõne mänguteraapia koolituse või mänguteraapia kohta iseseisvalt midagi lugenud. Selgus, et kolm (4,8%) ankeedi täitnud lasteaiaõpetajat oli läbinud mänguteraapia koolituse. Üks neist oli läbinud 1-aastase mänguteraapeudi väljaõppe Annely Sootsi Tervisekoolis, teine kolmepäevase ja kolmas ühepäevase koolituse. 32,3% uurimuses osalenutest oli varasemalt mänguteraapia kohta erinevatest allikatest lugenud või kuulnud. Allikatest nimetati internetti, erinevaid artikleid, lõputoid, televiisorit, teraapiakeskust ja raamatuid. Mänguteraapia kohta lugenud õpetajate hulka kuulusid ka kõik need kolm õpetajat, kes olid läbinud mänguteraapia koolituse.

Vaadeldud õpetajatest (N= 17) kuus ehk 35,3% olid varem mänguteraapia kohta lugenud, sh kaks olid läbinud ka lühema mänguteraapia koolituse. Nende hulgas oli üheksa aiarühma õpetajat, neli sobitusrühma õpetajat ja kolm liitrühma õpetajat. 11 õpetajat (64,7% vaatluses osalenutest) märkisid, et rühmas on nende hinnangul erivajadustega lapsi, ja 12 õpetajat (70,6% vaatluses osalenutest), kelle rühmas oli käitumisraskustega lapsi. 3 õpetajat (17,6% vaatluses osalenutest) hindas, et nende rühmas on käitumisraskustega lapsi, aga erivajadustega lapsi ei ole. Kuue õpetaja (35,3%) rühmas käis mõni laps psühholoogi juures, aga teadaolevalt ühegi õpetaja rühmast ükski laps mänguteraapiat parasjagu ei saanud.

Mõõtevahendid

Magistritöös püstitatud uurimisküsimustele vastuste saamiseks kasutati kahte mõõtevahendit. Ankeedi ja vaatlusplaani koostas magistritöö autor, seejuures toetuti Koolieelse lasteasutuse riiklikule õppekavale (2008) (üldoskused, õppe- ja kasvatustegevuse valdkonnad), Westi 1996. aastal väljaantud raamatule „*Child Centered Play therapy*” (suhtlemisvõtted), Webbi 1991. aastal avaldatud raamatule „*Play Therapy for Children in Crisis: A casebook for practitioners.*” (vahendid), Annely Sootsi Koolituse tervisekoolis läbitud mänguteraapia koolitusel omandatud teadmiste, õpetaja, tase 6 kutsestandardile (loetelu pädevustest erivajadustega laste õpetamiseks), Kikase 2008 aastal toimetatud raamatule „Õppimine ja õpetamine koolieelses eas.” (mänguliigid) ning loetud kirjandusele mängu olemuse ja olulisuse kohta (Axline, 1978; Etzi, 2004; Lindquist, 2000; Niilo & Kikas, 2008; Ugaste et al., 2009).

Ankeet (lisa 1) koosnes taustaandmetest, struktureeritud (valikvastused, Likerti tüüpi hinnanguskaala) ja struktureerimata küsimustest (arvamused). Sisuline osa küsimustikust koosnes kahest osast: mäng lapse arengus (6 küsimust); mänguteraapia (6 küsimust). Ankeedi lõpus paluti nõusolekut mängutegevuse vaatlemiseks.

Vaatlusplaan (lisa 2) koosnes valik- (8 küsimust) ja vabavastustega (2 küsimust) punktidest ning punktidest, kuhu vaatleja sai vabas vormis (2 küsimust) ära märkida vaatlusel kogutava info. Oli ka kaks taustainfo küsimust (kas vaatluses osaleb erivajadustega lapsi ja kuivõrd teda toetatakse psühholoogi poolt, mängteraapia kaudu). Vaatlusplaani osad:

1. Mänguliigid, vahendid, suhtlemise võtted.
2. Mängu algataja, juhtija, lõpetaja ja segaja.
3. Mängu kestvus koos ja ilma õpetajata.
4. Õpetamise korrad mängu ajal.
5. Õhkkond ning lapse ja õpetaja hoiak vaatluse ajal.

Protseduur

2018. aasta veebruaris pöördus magistritöö autor meili teel Tartu linna lasteaedade direktorite või õppealajuhatajate poole (lisa 3). Meili teel vastas umbes kolmandik lasteaedade direktoritest või õppealajuhatajatest. Kui meili teel vastust ei saanud, pöördus magistritöö autor lasteaedade

juhtide poole ka telefoni teel. Juhtkonna heakskiidu saamise järel pöördus magistritöö autor individuaalselt õpetajate poole, kelle rühmas oli vähemalt kolmeaastaseid lapsi.

Veebruaris-märtsis täitsid kõik 62 õpetajat ära ankeedi. Ankeedid viis magistritöö autor lasteaedadesse kohale, juhendades lühidalt iga õpetajat, mida ta tegema peab. Nädala möödudes kogus magistritöö autor ankeedid lasteaedadest kokku. Kõik need õpetajad (17), kes ankeeti täites olid ära märkinud, et on nõus vaatlusega, osalesid kaks nädalat peale küsitlust vabamängu vaatluses. Vahetult enne vaatlemist küsis magistritöö autor rühmaõpetajalt ka paar täpsustavat taustaküsimust vaadeldava rühma kohta. Lisaks rõhutas magistritöö autor, et õpetaja ei laseks vaatlemisest ennast segada ja toimiks nii, nagu tavapärasel päeval. Vaatluse läbiviimiseks valiti aeg, mil päevakavas on lasteaedades kõige tõenäolisemalt vabamängu aeg, kui lapsi on kohal vähem ja õpetajal aega mängus osaleda.

Vaatlused viidi läbi kas hommikupoolisel (vahemikus 07:00-08:30) või õhtupoolisel (vahemikus 16:30-18:00) ajal. Üks vaatlus kestis tund aega.

Käesoleva uurimuse läbiviija on 2014. ja 2015. aasta jooksul läbinud Annely Sootsi Koolituse tervisekoolis mänguteraapia koolituse kestusega 345 tundi.

Andmeanalüüsi meetodid

Andmeanalüüs tehti programmis SPSS Statistics 25 (IBM, Inc., 2017), sarnased hinnangud eelnevalt kodeeriti (kindlale hinnangule vastab kindel arv). Võrdlusanalüüsi tegemiseks kasutati Kruskal Wallise testi (ANOVA). Nimetatud test sobib, kui võrreldakse omavahel kahte või rohkemat sõltumatut gruppi ning on sobilik ka siis, kui võrreldavad grupid on erineva suurusega (Statstutor, s.a). Avatud küsimuste kategoriseerimiseks (Õunapuu, 2014) ja täpsemaks analüüsiks kasutas magistritöö autor programmi Microsoft Word. Algselt sisestas magistritöö autor kõik õpetajate arvamused sõna-sõnalt programmi. Lisaks märkis ta iga õpetaja taha ka õpetajat tähistava numbri. Kategoriseerimisel kasutas magistritöö autor erinevate arvamuste märkimiseks erinevaid värve ja sümboleid. Näiteks punane värv märkis kindlat kategooriat (näide on esitatud lisa 4).

Tulemused

Käesolevas töös esitatakse alguses 62 õpetajalt ankeediga saadud tulemused ja siis 17 õpetaja kohta vaatluse teel kogutud tulemused. Viimasena võrreldakse omavahel ankeedi ja vaatlusega saadud informatsiooni mänguteraapia vahendite ja võtete kasutamise kohta.

Lasteaiaõpetajate arvamused mängu väärtuse ja rolli kohta

Ankeedis oli esitatud õpetajatele mitmeid küsimusi mängu olemuse ja selle olulisuse kohta. Et saada teada, kui oluliseks peetakse erinevate üldoskuste ning õppe-ja kasvatustegevuste valdkondade arendamist lasteaias, selleks leidis magistritöö autor kirjeldavatest statistikutest (*Descriptive Statistics*) õpetajate antud hinnangute sagedused (*Frequencies*).

Selgus, et kõik õpetajad hindasid mänguoskuste arendamist lasteaias viie palli skaalal oluliseks või väga oluliseks. Kokkuvõttes kõige olulisemaks pidasid õpetajad sotsiaalsete oskuste valdkonda, järgnesid valdkond Mina ja keskkond ning mänguoskused oli tähtsuselt kolmandal kohal (tabel 4).

Tabel 4. Hinnangud õppekava valdkondade arendamise olulisusele (vastajate %).

Õppekava valdkonnad	N	5 punkti (väga oluline)	4 punkti (oluline)
<i>Üldoskused</i>			
Sotsiaalsed oskused	62	100	0
Mänguoskused	62	95,2	4,8
Tunnetus- ja õpioskused	62	91,9	8,1
Enesekohased oskused	61	91,8	8,2
<i>Õppe- ja kasvatustegevuse valdkonnad</i>			
Mina ja keskkond	62	98,4	1,6
Keel ja kõne	62	93,5	6,5
Matemaatika	62	87,1	12,9
Kunst	62	82,3	17,7
Liikumine	62	82,3	17,7
Muusika	62	74,2	25,8

Avatud küsimuse „Milliseid üldoskusi mängude kaudu Teie arvates arendada saab?“ vastuste (vastas 46 õpetajat 62-st, so 74,2% koguvalimist) kategoriseerimisel selgus, et

vastanutest 87% (40 õpetajat) leidsid, et mängu kaudu saab arendada kõiki üldoskusi. Kaks õpetajat (4,3%) mainisid ainult sotsiaalseid oskuseid, kaks õpetajat (4,3%) sotsiaalseid- ja enesekohaseid oskusi, üks õpetaja (2,2%) mainis üldoskuste asemel hoopiski tunnetusprotsesse ja kõne. Kaks õpetajat (4,3%) olid jättnud mänguoskused märkimata.

Avatud küsimuse „Milliseid õppe- ja kasvatustegevuse valdkondi mängude kaudu Teie arvates arendada saab?“ vastuste (vastas 54 õpetajat 62-st, so 87,1% koguvalimist) kategoriseerimisel ilmnas, et 92,6% (50 õpetajat) vastanutest leidsid, et kõiki õppe- ja kasvatustegevuse valdkondi on võimalik mängu kaudu arendada. Viis (9,3%) õpetajat leidsid, et kunsti on raskem või ei saagi mängu kaudu arendada. Kaks (3,7%) õpetajat leidis, et liikumist ei ole võimalik arendada mängu kaudu, üks (1,9%), et jällegi Keele ja kõne valdkonda on raske arendada, üks (1,9%) oli jättnud mainimata ka muusika.

Avatud küsimuse „Palun sõnastage, mis on Teie arvates mäng koolieelses eas lapse jaoks.“ vastuste (küsimusele vastas 98,4% koguvalimist, üks õpetaja jättis vastamata) kategoriseerimise järgselt ilmnas, et kõige rohkem (32 õpetajat ehk 52,5%) nimetati mängu viisiks, kuidas õppida või arenedada, teisena (21 õpetajat ehk 34,4%) lapse põhitegevuseks ning kolmandana (10 õpetajat ehk 16,4%) lapse tööks.

Viis, kuidas õppida või arenedada. Näiteks üks aiarühma õpetaja kirjutas järgmiselt: *Mäng on protsess, mille kaudu laps õpib*. Üks sobitusrühma õpetaja väljendas ennast järgmiselt: *Läbi mängu laps õpib oma teadmisi rakendama ja saab luua seoseid nende vahel*. Aiarühma õpetaja: *Laps areneb läbi mängu kõikides arenguvaldkondades*. Aiarühma õpetaja mõtted: *Mäng on lapse arengu alus*.

Mäng kui lapse põhitegevus. Näiteks ühe aiarühma õpetaja mõtted olid järgmised: *Mäng on lapse elus väga tähtsal kohal, põhitegevus*. Üks liitrühma õpetaja kirjutas: *Mäng on kõige tähtsam tegevus koolieelses eas lapse jaoks*.

Mäng kui lapse töö. Näiteks saab tuua aiarühma õpetaja mõtted: *Mäng on väikese inimese "töö"*. Liitrühma õpetaja: *Mäng on väikese inimese töö – on väga väga tõsine töö (nagu laulusalmis)*.

Lisaks rõhutas üheksa õpetajat (14,8%) sotsiaalsete oskuste arendamist mängu kaudu, sama palju õpetajaid tõi esile mängu poolt tekitatud rõõmu, kuus õpetajat (9,8%) iseloomustasid mängu kui elu peegeldamist, viis õpetajat (8,2%) jällegi tähtsustasid mängu ajal loovuse ja fantaasia kasutamist, neli õpetajat (6,6%) mängu vabatahtlikkust. Kolm (4,9%) õpetajat tõid

välja mänguteraapiale iseloomuliku mängu kaudu tunnete läbielamise. Näiteks üks aiarühma õpetaja kirjutas: *...tunnete läbielamine läbi toreda tegevuse.*

Õpetajad paluti viie palli skaalal (0 – ei ole üldse nõus, 5 – nõustun täielikult) hinnata, kui võrd nad nõustuvad lasteaiakontekstis mängu iseloomustavate lausetega (tabel 5). Magistritöö autor leidis kirjeldavatest statistikutest (*Descriptive Statistics*) õpetajate antud hinnangute sagedused (*Frequencies*). Ka nendest hinnangutest ilmnis tendents, et õpetajad andsid kõige sagedamini hinnangu „nõustun täielikult“ lausele „Mäng on lapse põhitegevus.“ (täielikult nõustus 96,8 % vastajatest) ja „Mäng on õppimise viis.“ (täielikult nõustus 91,9 % vastajatest) puhul. Väitega „Mängus ilmnevad lapse mured ja rõõmud“ nõustus täielikult või osaliselt 96,8 % õpetajatest ja et „Mäng mõjub nagu teraapia.“ nõustus kokku 91,8% vastanutest.

Tabel 5. Mängu olemusele antud hinnangud (vastajate %).

	N	5 punkti (nõustun täielikult)	4 punkti	3 punkti	2 punkti (ei nõustu)
Mäng on lapse põhitegevus.	62	96,8	3,2	0	0
Mäng on õppimise viis.	62	91,9	8,1	0	0
Mängimist saab õppida.	62	87,1	11,3	1,6	0
Mäng mõjub nagu teraapia.	61	85,2	6,6	6,6	1,6
Mängimist on vaja õpetada.	62	82,3	14,5	3,2	0
Mäng on vaba aja sisustamise viis.	61	77	21,3	0	1,6
Mängus ilmnevad lapse mured ja rõõmud.	62	77,4	19,4	3,2	0

Märkus: tumedalt on märgitud kõige levinumad vastused.

Avatud küsimuse „Mispärast on mäng lapse arengus Teie arvates oluline?“ vastuste (küsimusele vastas 98,4% koguvalimist, üks õpetaja jättis vastamata) kategoriseerimise tulemusena ilmnis, et kõige rohkem tõid õpetajad välja seda, et mängimine arendab lapse erinevaid külgi (47 õpetajat ehk 77%) ja mängu kaudu laps õpib (20 õpetajat ehk 32,8%), kolmandana seda, et laps saab mängimise kaudu maailma avastada (11 õpetajat ehk 18%).

Mäng arendab last. Näiteks kirjutas üks aiarühma õpetaja järgmiselt: *Ma usun, et seda polegi võimalik üle tähtsustada, leian, et mäng ongi lapse arengu aluseid.* Liitrühma õpetaja kirjutas: *Haarab erinevaid valdkondi, mille kaudu saab laps areneda.*

Umbes pooled (29 õpetajat ehk 47,5%) rõhutasid mängu arendavat rolli sotsiaalsete oskuste juures. Näiteks üks aiarühma õpetaja kirjutas: *Laps saab osaleda erinevates rollides, arenevad sotsiaalsed oskused.* Üks teine aiarühma õpetaja kirjutas järgmiselt: *Läbi mängu laps õpib teiste lastega suhtlema.* Sama rühmaliigi õpetaja arvas: *...ja muutub seltskondlikuks, õpib oma arvamust jagama.* Aiarühma õpetaja: *Mäng arendab nt. lapse sotsiaalseid oskusi (teistega suhtlemine, julgus, empaatiavõime, jne).*

Oluliseks pidasid uurimuses osalejad (11 õpetajat ehk 18%) ka loovuse arendamist. Õpetajad tõid vähemal määral välja lisaks sotsiaalsetele oskustele ja loovuse arendamisele teisi erinevaid valdkondi, milles laps mängu kaudu areneb: emotsionaalne areng, vaimne ja kognitiivne areng, füüsiline areng, keele ja kõne areng, käitumuslik areng. Näiteks ühe aiarühma õpetaja mõtted: *Arendab nii vaimset kui füüsilist poolt.* Samuti aiarühma õpetaja kirjutas järgmiselt: *Toimub emotsionaalne areng, koostegemine, areneb empaatiavõime, vaimne areng, kõne areng.*

Mängu kaudu õppimine. Näiteks üks liitrühma õpetaja arvas: *Mänguline vorm võimaldab lapsel õppida kõike vajalikku talle kõige sobivamal viisil.* Üks sõimerühma õpetaja kirjutas: *...ja ta õpib läbi selle eluks vajalikke asju.* Aiarühma õpetaja: *...erinevaid uusi oskusi ning läbi mängu saab laps ka uusi teadmisi.*

Mängimise kaudu avastamine. Näiteks tasandusrühma õpetaja kirjutas: *...ning läbi mängu õpib laps tundma ja mõistma teda ümbritsevat maailma.* Aiarühma õpetaja: *Läbi mängu avastab laps maailma.*

Kokkuvõtlikult ilmnes, et õpetajate hinnangul on mänguoskuste valdkond kõikide lasteaia õppekava valdkondade suhtes tähtsuset kolmandal kohal. Mängu peetakse eelkõige lapse põhitegevuseks ja õppimise viisiks, mille kaudu saab arendada kõiki õppe- ja kasvatustegevuse ning üldoskuste valdkondi. Mängus ilmnevaid tundeid ja selle teraapilist mõju tunnistas üle 90% õpetajatest. Seega on mäng lasteaias õpetajate hinnangul oluline ja mitmekesiseid võimalusi pakkuv valdkond.

Õpetajate hinnangud vahendite ja võtete kasutamise kohta

Õpetajatelt uuriti ankeedis, milliseid mänguteraapias kasutatavaid vahendeid nad enda sõnul on viimase õppeaasta jooksul kasutanud (tabel 6). Magistritöö autor leidis kirjeldavatest statistikutest vastuste sagedused (*Descriptive Statistics- Frequencies*). Kõige rohkem õpetajaid kõigist uurimuses osalejatest on oma hinnangul kasutanud 2017/2018 õppeaastal lauamänge (96,8%), nukke (95,2%) ja konstrueerimisvahendeid (93,5%). Teistest vähem on kasutatud vahendeid lugude jutustamise soodustamiseks (71%) ja taimi/ seemneid/ aiandustarbeid (59,7%).

Tabel 6. Õpetajate (N= 62) poolt 2017/18. õppeaasta jooksul kasutatud vahendid nende endi hinnangul (%).

	On kasutanud
Lauamängud	96,8
Nukud	95,2
Konstrueerimisvahendid	93,5
Voolimistarbed	90,3
Liiv	90,3
Pisikesed objektid	83,9
Kunstitarbed	82,3
Käpiknukud	80,6
Vahendid lugude jutustamise soodustamiseks	71
Taimed/ seemned/ aiandustarbeid	59,7

Õpetajad andsid ka ankeedis hinnangu, kui palju on nad suhtlemise võtteid vabamängus lastega kasutanud (tabel 7). Nagu tabelist näha on kõige rohkem õpetajaid hinnanud, et nad kasutavad võtet kas igal võimalusel või tihti kõige rohkem võtete „kuulamine ja kohalolek“ (igal sobival võimalusel ja tihti 96,7% vastanutest) ja „peegeldamine“ puhul. Kõige vähem on nad hinnanud, et kasutavad võtteid „kolmandast isikust lähtuv tõlgendamine“ ja „võimendamine“.

Tabel 7. Suhtlemisvõtete kasutamine õpetajate enda hinnangul (%).

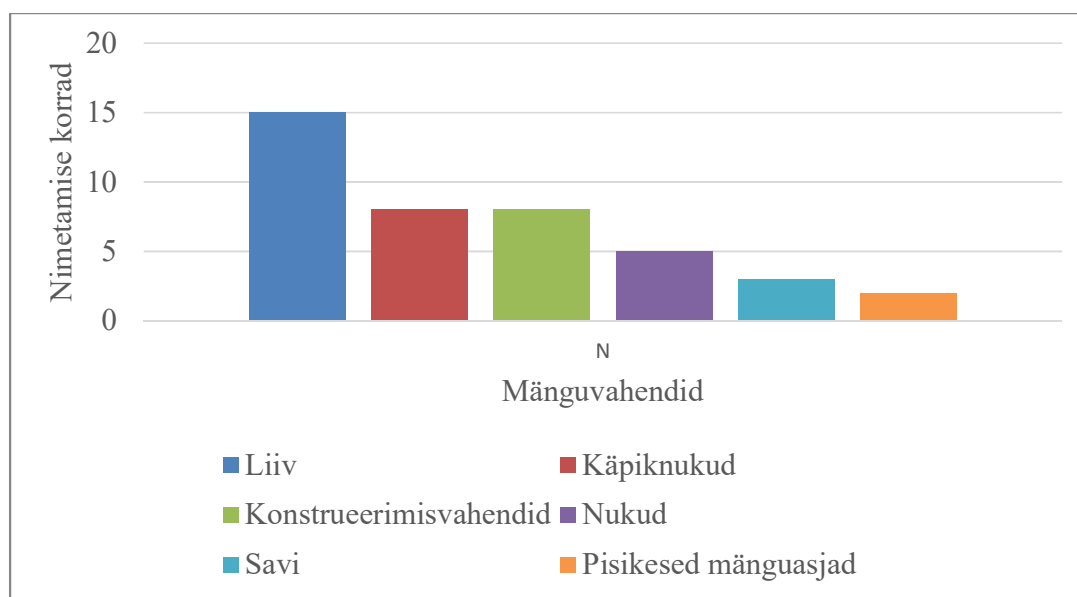
	Igal sobival võimalusel	Tihti	Harva	Ei ole teadlikult kasutanud
Kuulamine ja kohalolek	67,7	29	0	1,6
Peegeldamine	19,4	64,5	14,5	0
Kokkuvõtete tegemine	19,4	62,9	12,9	1,6
Ümbersõnastamine	19,4	61,3	14,5	3,2
Otsene tõlgendamine	19,4	45,2	21	11,3
Konfrontatsioon	6,5	48,4	35,5	8,1
Kolmandast isikust lähtuv tõlgendamine	11,3	37,1	38,7	11,3
Võimendamine	4,8	19,4	45,2	25,8

Märkus: tumedalt on märgitud kõige levinumad vastused.

Õpetajatelt küsiti avatud küsimusena, milliseid suhtlemise võtteid nad tagasihoidliku, õnnetu või agressiivse lapsega kasutavad (vastas 56 õpetajat ehk 90,3% koguvalimist). Kõige rohkem õpetajaid nimetas lapsega sõbralikku rääkimist (21 õpetajat ehk 37,5%). Järgmisena tõid õpetajad välja peegeldamist (14 õpetajat ehk 25%) ja kuulamist (13 õpetajat ehk 23,2%). Mänguteraapiale omastest suhtlemisvõtetest nimetasid nad veel ümbersõnastamist (2 õpetajat ehk 3,6%) ja kokkuvõtete tegemist (1 õpetaja ehk 1,8%). Näiteks üks aiarühma õpetaja kirjutas: *Rääkimine, lapse jutu peegeldamine*. Teine aiarühma õpetaja kirjutas: *Õnnetu lapse korral kuulata ära mure (ja leida koos lahendus või pakkuda alternatiive)*. Samuti aiarühma õpetaja: *Vahel on abi ümbersõnastamisest ja peegeldamisest!* Aiariühma õpetaja: *Kuulamine, peegeldamine, kokkuvõtete tegemine*. Õpetajad nimetasid veel näiteks rahulikuks jäämist, lapse tasandile laskumist, individuaalset lähenemist, kiitmist ja tunnustamist ning tähelepanu mujale suunamist. Kõige tõhusamaks suhtlemisvõtetest nimetasid õpetajad avatud küsimuse „Millised neist on olnud kõige tõhusamad?“ vastustes kõige sagedamini (8 õpetajat ehk 17,4% küsimusele vastanutest, vastas 46 õpetajat) lapsega vestlemist.

Mänguvahenditest nimetasid nad (vastas 57 õpetajat ehk 91,9% koguvalimist) tagasihoidlike, õnnetute või agressiivsete lastega hakkamasaamisel kõige rohkem kunstivahendeid (21 õpetajat ehk 36,8%), kunstivahenditest tõid eraldi välja voolimisvahendeid (14 õpetajat ehk 24,6%) ja sageduselt kolmandana lauamänge (12 õpetajat ehk 21,1%). Vähemal määral tõid nad välja ka mänguteraapiale teisi omaseid vahendeid (joonis 1). Lisaks nimetasid õpetajad veel järgmisi vahendeid: emotsioonide kaardid, emotsioonide pudelid, raamatud,

muusika, pehmed ja karvased mänguasjad, looduslikud materjalid, lillad karud, erinevad mänguasjad, jne. Kõige tõhusamaks mänguvahenditest nimetasid õpetajad avatud küsimuse „Millised neist on olnud kõige tõhusamad?“ vastustes kõige sagedamini (11 õpetajat ehk 19,3% küsimusele vastanutest, vastas 57 õpetajat) kunstivahendeid.

Joonis 1. Mänguteraapiale omaste vahendite kasutamine tagasihoidlike, õnnete ja agressiivsete lastega õpetajate hinnangul.

Kokkuvõtlikult ilmnas, et õpetajad kasutasid enda hinnangul kõige rohkem mänguteraapiale omastest suhtlemisvõtetest võtteid nagu „kuulamine ja kohalolek“ ning „peegeldamine“. Kui õpetajatel paluti nimetada vabas vormis, mida nad kasutavad tagasihoidlike, õnnete või agressiivsete lastega hakkamasaamisel, siis levinumaks vastuseks oli hoopiski „sõbralik rääkimine“ ja mänguteraapiale omastest võtetest nimetati kõige sagedamini „peegeldamist“, seejärel „kuulamist“. Vahenditest kasutasid õpetajad enda hinnangul kõige rohkem lauamänge, nukke ja konstrueerimisvahendeid. Tagasihoidlike, õnnete või agressiivsete lastega hakkamasaamisel nimetasid nad kõige rohkem kunstivahendeid, voolimisvahendeid ja lauamänge.

Õpetajate teadmised mänguteraapia kohta

Mänguteraapia kohta olid küsimustikus avatud vastustega küsimused. Õpetajatelt küsiti avatud vastustega küsimus „Mille poolest erineb mänguteraapia nõ tavalisest mängust Teie arvates?“ (küsimusele oli vastanud 57 õpetajat ehk 91,9% koguvalimist). Kõige rohkem pakuti lapsega individuaalset tegelemist (19 õpetajat ehk 33,3%), kindlaid mänguteraapiale omaseid vahendeid (16 õpetajat ehk 28,1%), eraldi ruumi (14 õpetajat ehk 24,6%) ning lapse abistamist probleemi või traumaatilise sündmusega hakkamasaamisel (12 õpetajat ehk 21,1%).

Individuaalne tegelemine lapsega. Näiteks liitrühma õpetaja oli kirjutatud järgmiselt: *Minu arvates tuleb lapsega tegeleda individuaalselt... Aiarühma õpetaja kirjutas: Mänguteraapias on üks- ühele lähenemine. Teine aiarühma õpetaja: Ma arvan, et teraapiat tehakse üks- ühele (terapeut- laps) või väikeses grupis (3-4 last).*

Kindlad mänguteraapiale omased vahendid. Näiteks üks sõimerühma õpetaja kirjutas: *Tavalises mängus kasutatakse nii mänguasju kui erinevaid tarbeesemeid. Mänguteraapias on kindlad ettenähtud vahendid, mille vahel laps valida saab. Tasandusrühma õpetaja arvas järgmiselt: Kasutatakse terapeutilisi mänguvahendeid (kineetiline liiv, käpiknukud). Aiarühma õpetaja: ...spetsiaalsed vahendid.*

Eraldi ruum. Näiteks sobitusrühma õpetaja: *Kui tavaline mäng toimub rühmaruumis vabalt, siis mänguteraapiaks on vaja erilist ruumi... Aiarühma õpetaja kirjutas: Ma arvan, et teraapilist mängu tuleb teha turvalises ja võimalikult vaikes ja rahulikus keskkonnas. Teine aiarühma õpetaja: ...koht eraldi suurest rühmast, et ei oleks nõ segajaid. Sobitusrühma õpetaja: Tingimused teised (mitte rühmas).*

Lapse abistamine probleemi või traumaatilise sündmusega hakkamasaamisel. Näiteks üks aiarühma õpetaja arvas: *Mänguteraapiat kasutatakse laste puhul, et aidata toime tulla traagiliste sündmustega. Teine aiarühma õpetaja kirjutas: Osalejad aga lapsed, kes kokku puutunud traumaatilise sündmusega. Sobitusrühma õpetaja: Mänguteraapia eesmärk on läbi mängu leevendada lapse psühholoogilisi probleeme. Teine sobitusrühma õpetaja: Mänguteraapia on teadlik lähenemine lapsele, kellel on probleemid.*

Veel pakkusid mitmed õpetajad, et mänguteraapia puhul kasutatakse eraldi sobivaid võtteid (10 õpetajat ehk 17,5%), on olemas kindel läbiviija (10 õpetajat ehk 17,5%),

keskendutakse tunnetele ja emotsioonidele (7 õpetajat ehk 12,3%), sessioonil on kindel algus ja lõpp (7 õpetajat ehk 12,3%) ning et tegemist on teadliku tegevusega (6 õpetajat ehk 10,5%).

Suure osa õpetajate arvates on mänguteraapias spetsiaalsed vahendid (vastas 56 õpetajat ehk 90,3%). Avatud küsimuse „Millised võiksid olla vahendid, mida mänguteraapias kasutatakse?“ vastuste kategoriseerimisel selgus, et kõige populaarsemad arvamused olid, et mänguteraapias kasutatakse vahenditena kas erinevaid kunstivahendeid (20 õpetajat ehk 35,7%), looduslikke vahendeid, nt liiv, savi, vesi (19 õpetajat ehk 33,9%), erinevaid vahendeid (14 õpetajat ehk 25%), muusikaga seonduvat (13 õpetajat ehk 23,2%) ning rolli- ja lavastusmängude vahendeid, nt kostüümid, käpiknukud, jne (12 õpetajat ehk 21,4%).

Erinevad kunstivahendid. Näiteks aiarühma õpetaja arvas: *...kunstivahendid loovaks tegevuseks...*

Teine aiarühma õpetaja: *...maalimis-, joonistamisvahendid...*

Looduslikud vahendid. Näiteks aiarühma õpetaja kirjutas: *...savi....looduslikud vahendid (kivid, käbid, oksad, liiv...)* Samuti aiarühma õpetaja arvas: *Looduslikud vahendid (vesi, liiv, savi)...*

Aiarühma õpetaja: *...vesi, looduses mängimine, jms.*

Erinevaid vahendeid. Näiteks liitrühma õpetaja kirjutas: *Kõikvõimalik valik, mis aitab kaasa teraapia tulemuslikkusele.* Aiarühma õpetaja: *saaks kasutada kõiki vahendeid, mille peale tulla.* Liitrühma õpetaja: *Ma arvan, et neid vahendeid võib olla väga erinevaid, olenevalt vajadusest, eesmärgist.*

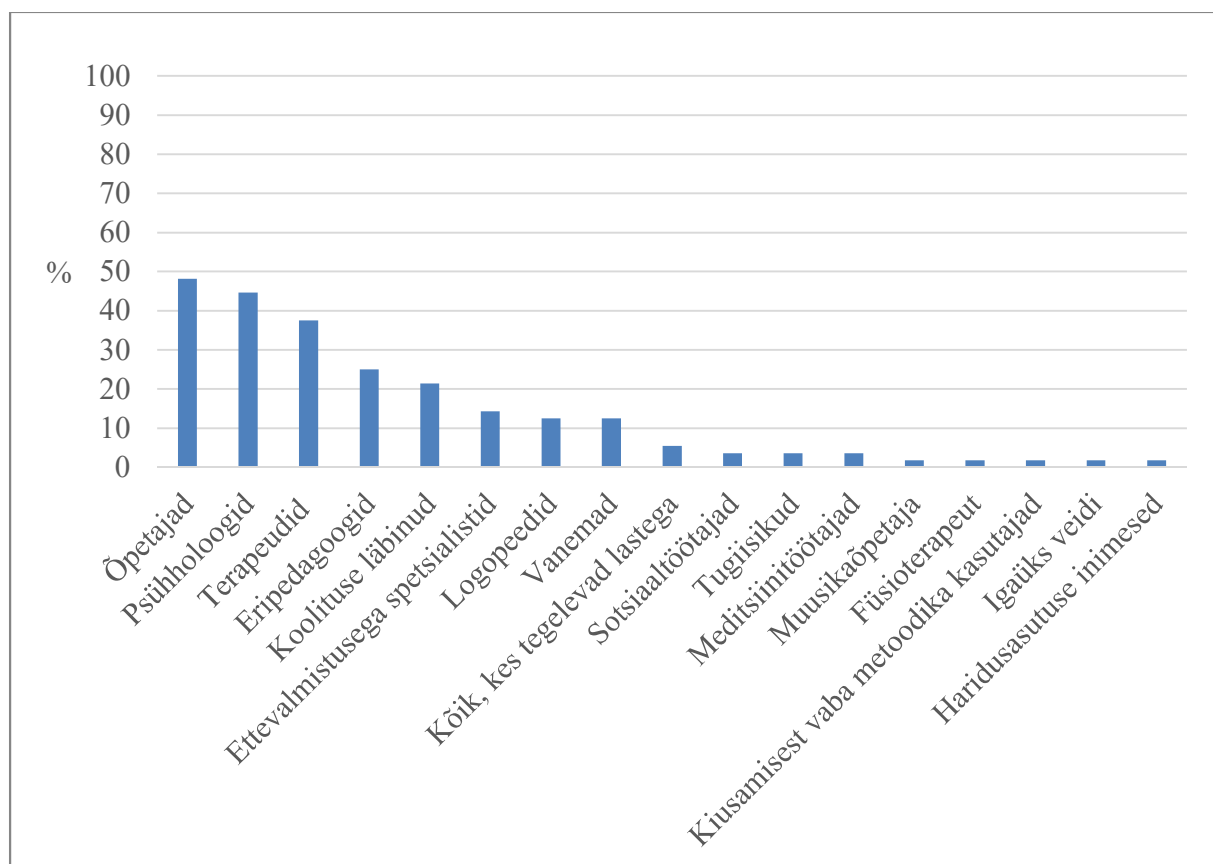
Muusikaga seonduv. Näiteks liitrühma õpetaja arvas: *.....rahustav muusika.*

Rolli- ja lavastusmängude vahendid. Näiteks tasandusrühma õpetaja kirjutas: *...lauateatri vahendid...* Aiarühma õpetaja arvas järgmist: *...vahendid lugude lavastamiseks; kostüümid ka.*

2 õpetajat (3,6%) leidsid, et mänguteraapias kasutatavad vahendid on samad, mis tavalises mängus.

Õpetajate arvamused mänguteraapiaga tegelejate ja sihtrühma kohta.

Ankeedis uuriti õpetajatelt (vastas 56 õpetajat ehk 90,3% koguvalimist) järgmist: „Nimetage, kes Teie arvates tavaliselt mänguteraapiaga tegelevad?“ (joonis 2). 35,7% vastanutest arvas, et mänguteraapiaga tegelev inimene peab olema läbinud vastava koolituse või ettevalmistusega spetsialist. Kõige rohkem õpetajaid arvas, et mänguteraapiaga tegelevad õpetajad, psühholoogid või terapeudid.

Joonis 2. Õpetajate poolt pakutud mänguteraapiaga tegelejad.

27 (48,2%) õpetajat pakkus, et õpetajad tegelevad mänguteraapiaga ning neist omakorda 19 õpetajat (70,4%) ei maininud, et õpetaja peaks olema läbinud mänguteraapia koolituse. Näiteks sobitusrühma õpetaja kirjutas: *Väga paljud lasteaia õpetajad*. Aiarühma õpetaja jällegi avaldas oma arvamust järgmiselt: *....õpetajad (mingil määral, et last avada ja temaga kontakti saavutada)....* Ülejäänud õpetajaid pakkunud õpetajad leidsid, et koolitus on õpetajatele oluline. Näiteks üks tasandusrühma õpetaja kirjutas järgmiselt: *Selleks vastava õppe saanud, vähesel määral rühmaõpetajad*. Aiarühma õpetaja kirjutas: *Tehnikat õppinud pedagoogid....* Teine aiarühma õpetaja arvas: *....õpetaja, kui on läbinud vastava koolituse*.

Avatud küsimuse „Milliste laste jaoks on mänguteraapia vajalik?“ vastustest selgus kategoriseerimise järgselt, et õpetajad (vastas 56 õpetajat ehk 90,3% koguvalimist) arvasid kõige rohkem, et mänguteraapiat oleks vaja lastele, kes on läbi elanud mingi traumaatilise sündmuse

(18 õpetajat ehk 32,1%), on erivajadustega (16 õpetajat ehk 28,6%) või omavad erinevaid probleeme (16 õpetajat ehk 28,6%).

Traumaatilise sündmuse läbi elanud lapsed. Traumaatiliste sündmustena nimetasid õpetajad näiteks väärkohtlemist, õnnetusi, lähedase kaotuse järgset leina, haiguseid. Näiteks aiarühma õpetaja kirjutas: *Laps, kes on kokku puutunud traumaatilise sündmusega – et taastuda.* Teine aiarühma õpetaja arvas: *Lastele, kellel on elus olnud traumasid (väärkohtlemine, õnnetused,...)* Liitrühma õpetaja kirjutas järgmiselt: *Nendele, kes elavad üle raskeid momente elus – lein, õnnetused, haigused.*

Erivajadustega lapsed. Üks aiarühma õpetaja kirjutas: *Erivajadustega lastele....!* Teine aiarühma õpetaja: *Puudega lapsed...* Samuti aiarühma õpetaja arvas: *Arvan, et erivajadustega lastele.*

Erinevate probleemidega lapsed. Liitrühma õpetaja: *Arvan, et selle abil saab abi paljude erinevate probleemide puhul.* Aiarühma õpetaja: *Lastel, kellel on pidevalt probleeme, kodus, lasteaias või teistes eluvaldkondades.* Teine aiarühma õpetaja: *Kellel on mingit laadi mure, probleem.* Samuti aiarühma õpetaja: *Kui lastel on mured, kui ta ei tule tunnetega toime.*

Lisaks on õpetajad vähemal määral nimetanud agressiivseid, käitumisraskustega, emotsionaalsete probleemidega, psühholoogiliste probleemidega, stressis, pelglikke, rahutuid, õnnetuid, raskesti sotsialiseeruvaid, keskendumisraskustega, ärevushäiretega, püsimatuid, väga energilisi ning selliseid lapsi, kes ei oska oma tundeid väljendada. Käitumisraskustega lapsi tõi välja 6 õpetajat (10,7% vastanutest).

Kokkuvõtlikult selgus, et kolmandik õpetajatest teavad, et mänguteraapia on individuaalne tegevus lapsega, selleks on eraldi vahendid ja viiakse läbi eraldi ruumis. Ainult kaks õpetajat teadis, et mänguteraapias saab kasutada samu vahendeid, mida tavalises mängus. Umbes kolmandik vastanud õpetajatest teadis, et mänguteraapiaga tegeleja peab olema koolituse läbinud või sobiva ettevalmistusega spetsialist. Samas oli levinuim vastus (umbes pooled õpetajad), et mänguteraapiat viib läbi õpetaja ning niimoodi arvajatest 70,4% ei toonud välja, et õpetaja peaks olema läbinud vastava koolituse.

Õpetajate gruppide vahelised erinevused.

Hüpotees oli, et võrreldes ülejäänud õpetajatega on need õpetajad, kes on mänguteraapiat õppinud või selle kohta lugenud, mänguteraapia olemusest teadlikumad, kasutavad enda väitel

rohkem mänguteraapia vahendeid ja võtteid oma igapäevatöös. Magistritöö autor tegi Kruskal-Wallise testi. Esmalt selgus, et kahe grupi vahel (32,3% oli eelnevalt lugenud ja koolitust läbinud, 67,7% ei olnud eelnevalt lugenud ega koolitust läbinud) ankeedis antud enamus võtete ning vahendite kasutamise sageduse hinnangute vahel olulist erinevust ei olnud (tabel 8). Ainuke oluline erinevus ilmnis kunstitarvete kasutamise sagedusele antud hinnangute vahel. Selgus, et need, kes olid varasemalt mänguteraapia kohta lugenud või mänguteraapiat õppinud, kasutasid enda sõnul neid suurema tõenäosusega ($H = 6,62$, $p < 0,05$).

Tabel 8. Gruppide vaheliste keskmiste näitajate erinevused.

Vahendid	Mänguteraapia kohta lugemine	M	Suhtlemisvõtted	Mänguteraapia kohta lugemine	M
Kunstitarbed	ei	27,75	Kuulamine ja kohalolek	ei	29,11
	jah	36,00		jah	31,87
Käpiknukud	ei	29,75	Ümbersõnastamine	ei	30,16
	jah	32,00		jah	31,18
Lauamängud	ei	30,00	Võimendamine	ei	29,60
	jah	31,50		jah	29,29
Pisikesed objektid	ei	29,50	Kolmandast isikust lähtuv tõlgendamine	ei	28,53
	jah	32,50		jah	33,11
Taimed/ seemned/ aiandustarbed	ei	31,00	Peegeldamine	ei	29,68
	jah	29,50		jah	32,15
Nukud	ei	30,50	Kokkuvõtete tegmine	ei	28,62
	jah	30,50		jah	31,32
Voolimistarbed	ei	30,50	Konfrontatsioon	ei	31,39
	jah	30,50		jah	28,73
Liiv	ei	32,00	Otsene tõlgendamine	ei	30,24
	jah	27,50		jah	29,50
Konstrueerimisvahendid	ei	30,25			
	jah	31,00			
Vahendid lugude jutustamise	ei	31,25			
soodustamiseks	jah	29,00			

Märkus: tumedalt on märgitud keskmised näitajad ($M = \text{Mean Rank}$), mis erinevad olulisel määral ($p < 0,05$).

Teine hüpotees oli, et võrreldes ülejäänud õpetajatega on need õpetajad, kellel on kokkupuudet olnud erivajadustega, sh käitumisprobleemidega lastega, on mänguteraapia olemusest teadlikumad, kasutavad enda väitel rohkem mänguteraapia vahendeid ja võtteid oma igapäevatoos. Magistritöö autor tegi ka Kruskal- Wallise testi. Selgus, et gruppide vahel (51,6% õpetajate hinnangul rühmas oli erivajadustega lapsi, 48,4%, rühmas ei olnud erivajadustega lapsi) ankeedis antud enamuse võtete ning vahendite kasutamise sageduse hinnangute vahel olulist erinevust ei olnud (tabel 9). Ainuke oluline erinevus ilmnis voolimisvahendite kasutamise sagedusele antud hinnangute vahel. Selgus, et need õpetajad, kelle rühmas oli erivajadustega lapsi ($H = 6,37$, $p < 0,05$), kasutasid enda sõnul neid suurema tõenäosusega.

Tabel 9. Gruppide vaheliste keskmiste näitajate erinevused.

Vahendid	Kas on EV lapsi rühmas?		Suhtlemisvõtted	Kas on EV lapsi rühmas?	
		M			M
Kunstitarbed	ei	30,63	Kuulamine ja kohalolek	ei	31,58
Käpiknukud	jah	29,47	Ümbersõnastamine	jah	27,81
	ei	28,94		ei	30,85
Lauamängud	jah	30,89	Võimendamine	jah	28,41
	ei	29,91		ei	26,26
Pisikesed objektid	jah	30,08	Kolmandast isikust lähtuv tõlgendamine	jah	31,14
	ei	30,13		ei	30,81
Taimed/ seemned/ aiandustarbed	jah	29,89	Peegeldamine	jah	28,44
	ei	26,20		ei	28,23
Nukud	jah	33,20	Kokkuvõtete tegemine	jah	30,53
	ei	30,41		ei	28,56
Voolimistarbed	jah	29,66	Konfrontatsioon	jah	30,32
	ei	27,04		ei	32,85
Liiv	jah	32,50	Otsene tõlgendamine	jah	26,78
	ei	28,13		ei	30,98
Konstrueerimisvahendid	jah	31,58		jah	27,45
	ei	29,31			
Vahendid lugude jutustamise soodustamiseks	jah	30,58			
	ei	28,17			
	jah	31,55			

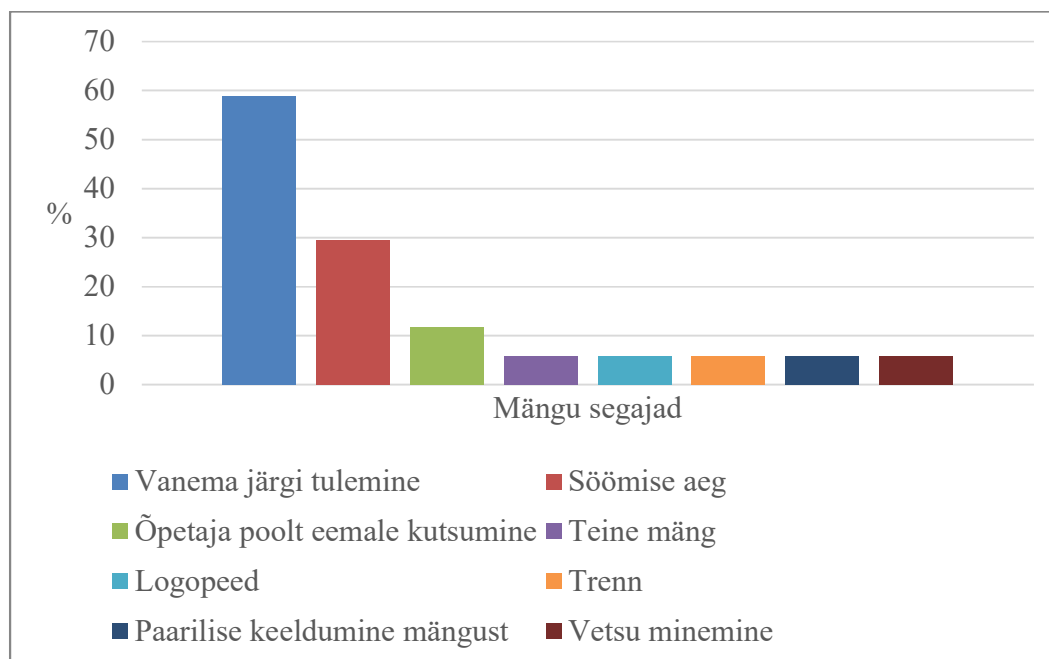
Märkus: EV – erivajadustega; tumedalt on märgitud keskmised näitajad ($M = \text{Mean Rank}$), mis erinevad olulisel määral ($p < 0,05$).

Hüpoteesid, et võrreldes ülejäänud õpetajatega need õpetajad, kellel on kokkupuudet olnud erivajadustega, sh käitumisprobleemidega lastega, ja need, kes on mänguteraapiat õppinud või selle kohta lugenud, on mänguteraapia olemusest teadlikumad, kasutavad enda väitel rohkem mänguteraapia vahendeid ja võtteid oma igapäevatöös, said kinnitust ühes vahenditega seotud aspektis. Selgus, et need õpetajad, kes olid varem mänguteraapia kohta lugenud ja või läbinud koolituse, väitsid, et nad kasutavad oma töös lastega vabamängu ajal rohkem kunstivahendeid. Selgus ka, et need õpetajad, kellel oli rühmas kokkupuude erivajadustega, sh käitumisraskustega lastega, kasutasid enda hinnangul vabamängu ajal rohkem voolimisvahendeid.

Vaatluse andmed ja võrdlus ankeedi kaudu kogutud andmetega

Vaatlusandmed koguti 17 õpetaja kohta. Tunniajalise vaatluse jooksul mängiti kõige rohkem 10 mängu ühes vaadeldud liitrühmas. Üheksas rühmas algatasid kõiki mängu ning kuues rühmas juhtisid kõiki mängu lapsed ise. Selliseid rühmi, kus lapsed ise algatasid ja juhtisid kõiki mängu oli kokku viis (29,4% vaadeldud rühmadest). Ühes 3-4aastaste laste aiarühmas juhtis kuuest mängust nelja mängu (66,7% tunni ajal mängitud mängudest) õpetaja. Kõige rohkem mängu tunni aja jooksul algatas õpetaja ühes 3-6aastaste laste sobitusrühmas.

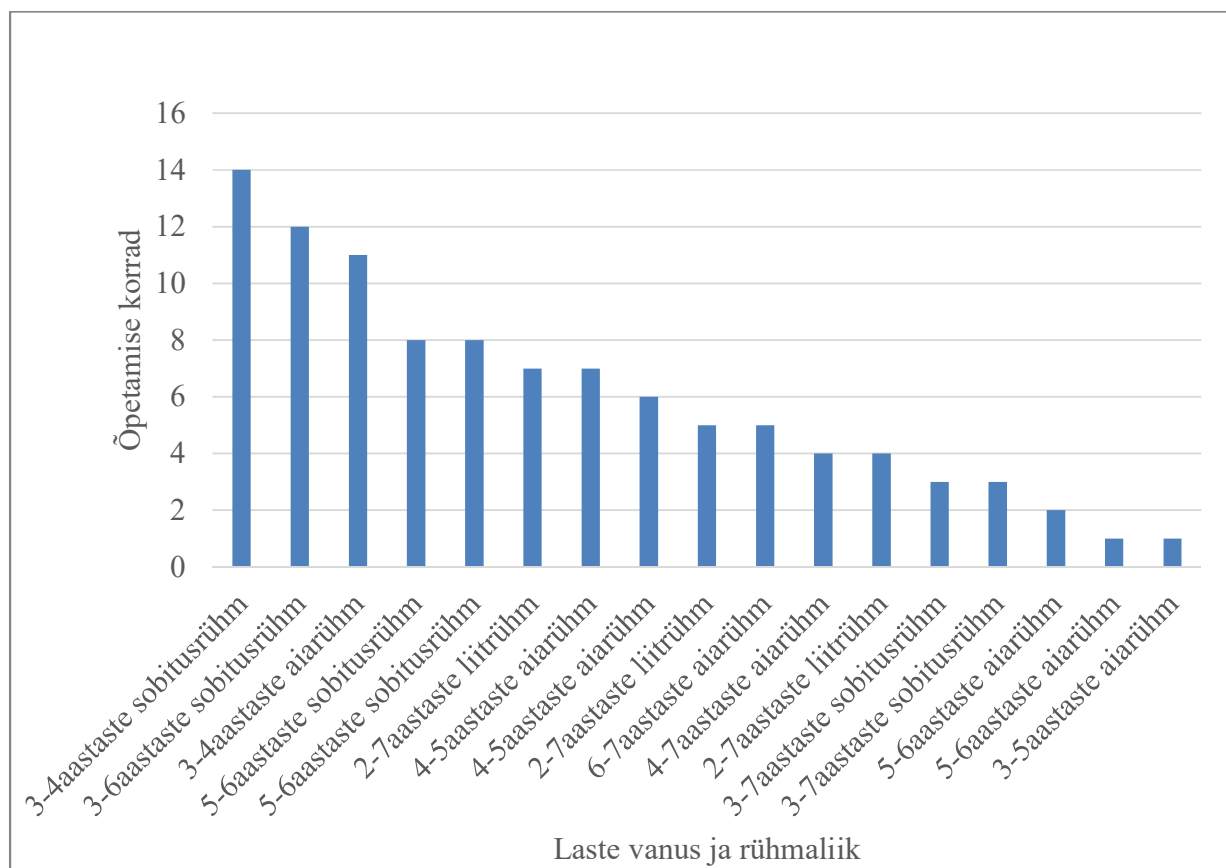
Kõikides vaadeldud rühmades segas või lõpetas tunni aja jooksul mõne mängu keegi või miski muu kui lapsed ise. Mängu segajateks olid kõige sagedamini lapsevanema lasteaeda järgi tulemine (10 vaatlust ehk 29,4% vaadeldud rühmadest) või söömise aeg (5 vaatlust ehk 29,4% vaadeldud rühmadest). Joonisel 3 on näha teised faktorid, mis mängu segasid.

Joonis 3. Mängu segajad vaatluse ajal.

Vaatluse käigus selgus, et kõikides rühmades (viis rühma ehk 29,4%), kus lapsed mängisid terve aeg ilma õpetajata ja ainult kaaslastega oli vanemaid ehk 5-, 6- või 7-aastaseid lapsi. Kõige rohkem koosmänge õpetajaga oli 3-4aastaste lastega aiarühmas (neli koosmängu tunni jooksul ja ainult üks ilma õpetajata mäng). Kõige pikemalt kestsid rühmades mängud ilma õpetajata 50 ja 45 minutit ja taas kord rühmades, kus oli ka vanemaid lapsi (liitrühm ja 6-7aastaste laste aiarühm). Kõige lühemalt kestis mäng ilma õpetajata kolm minutit (3-4aastaste laste aiarühm ja 3-5aastaste laste aiarühm). Koos õpetajaga mängides kestis mäng 3 minutit (3-4aastaste laste aiarühm) kuni 30 minutit (4-5aastaste laste aiarühm).

Vaatluste käigus ilmnas, et ühe vaatluse ajal õpetas õpetaja lapsi 1-14 korda (joonis 4). Kõigis kolmes rühmas, kus õpetaja õpetas tunni jooksul üle kümne korra, oli ka kolme aastaseid lapsi (vanusevahemik 3-6a). Liitrühmades, kus oli ka kahe aastaseid lapsi (vanusevahemik 2-7), õpetas õpetaja tunni aja jooksul kuni 7 korda. Nendes rühmades oli näha, et suuremad lapsed õpetasid ka väiksemaid, kaasates neid suuremate laste mängudesse ning võttes vahepeal üle õpetaja rolli.

Joonis 4. Õpetamise korrad mängu ajal.

Vabamängu õnnestumisel on oluline valitsev õhkkond ja inimsuhted. Kirjeldavatest statistikutest sagedused (*Descriptive Statistics- Frequencies*) välja tuues selgus, et kõikide laste hoiak vaatluste ajal oli rõõmus, aktiivne ja lapsed julgusid proovida (tabel 10). 17,6% vaadeldud rühmade lastest ei vaadanud aga õpetaja poole ning 5,9% rühmades oli lapsi, kes vaatasid mängides oma nina ette. Kaks õpetajat olid vaatluste ajal passiivsed ega julgustanud lapsi.

Tabel 10. Laste ja õpetajate hoiakud vaatluste ajal.

	Laste hoiakute %		Õpetajate hoiakute %
Laps on rõõmus.	100	Õpetaja on rõõmus.	94,1
Laps on aktiivne.	100	Õpetaja on aktiivne.	88,2
Laps julgeb proovida.	100	Õpetaja on julgustav.	88,2
Laps vaatab õpetaja poole.	82,4	Õpetaja on passiivne.	11,8
Laps vaatab nina ette.	5,9	Õpetaja ei julgusta last.	11,8

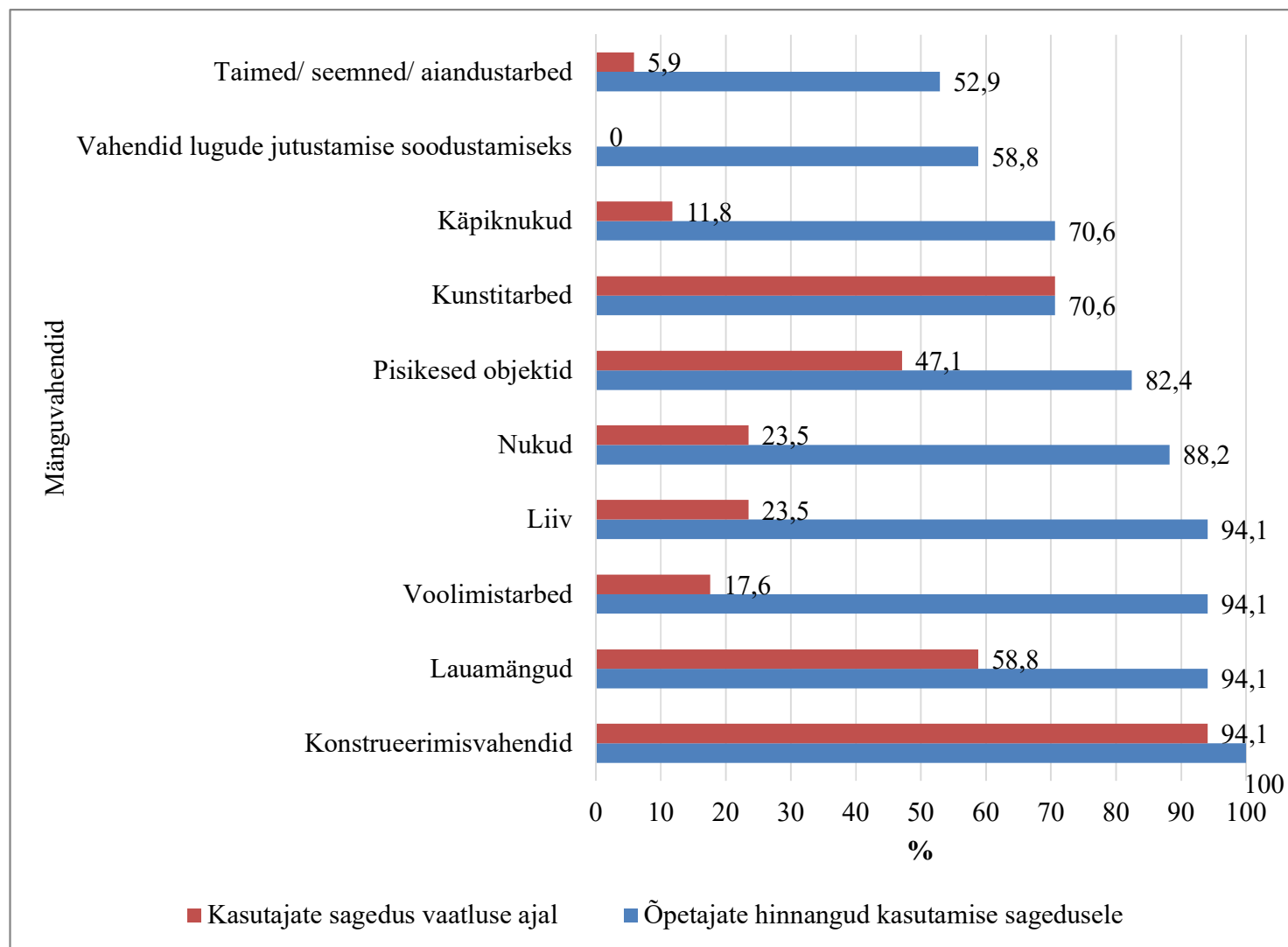
Lõpetuseks võrreldi samade õpetajate ankeetide ja vaatluse kaudu saadud tulemusi. Vaatluse käigus uuriti, milliseid vahendeid ja võtteid õpetajad kasutavad ning missugused mänguliigid ilmnesid vabamängu ajal. Ka vaatlusel saadud info kodeeriti ning leiti vahendite kasutamise sagedused (*Descriptive Statistics- Frequencies*). Vaatlustel ilmnes, et kõige rohkem kasutati vabamängudes konstrueerimisvahendeid, kunstitarbeid ja lauamänge (tabel 11). Selgus, et kasutati kõiki vahendeid mingil määral, välja arvatud vahendeid, mis soodustavad lugude jutustamist. Taimi/ seemneid ja aiandustarbeid kasutas vaatluste jooksul ainult üks õpetaja.

Lisaks eelnevale selgus vaatluse käigus, milliseid mänguliike ja suhtlemisvõtteid kasutati tunni aja jooksul (tabel 11). Mänguliikidest olid kõige sagedasemad konstrueerimismängud, kujutlusmängud ja erinevad reeglitega mängud. Suhtlemisvõtetest kasutas vaatluse ajal kõige rohkem õpetajaid võtteid „kuulamine ja kohalolek“ ja „peegeldamine“. Võimendamist, kolmandast isikust lähtuvat tõlgendamist ja otsest tõlgendamist vaatluse käigus ei ilmnenu.

Tabel 11. Vaatluse käigus vahendit, võtet kasutanud õpetajate protsent ja mänguliigid (N=17).

Vahendid	%	Võtted	%	Mänguliigid	%
Konstrueerimisvahendid	94,1	Kuulamine ja kohalolek	94,1	Konstrueerimismäng	94,1
Kunstitarbed	70,6	Peegeldamine	82,4	Kujutlusmäng	88,2
Lauamängud	58,8	Konfrontatsioon	23,5	Reeglitega mäng	52,9
Pisikesed objektid	47,1	Ümbersõnastamine	23,5	Õppemäng	35,3
Nukud	23,5	Kokkuvõtete tegemine	17,6	Lavastusmäng	29,4
Liiv	23,5			Rollimäng	23,5
Voolimistarbed	17,6			Müramismäng	11,8
Käpiknukud	11,8			Võistlusmäng	11,8
Taimed/ seemned/ aiandustarbeid	5,9				

Kui võrrelda samade õpetajate poolt antud ankeetide vastuseid ja vaatluse olukord, siis õpetajad hindasid konstrueerimisvahendite ja lauamängude kasutamissagedust kõrgeks ka eelnevalt täidetud ankeeti täites (joonis 5). Sarnaselt vaatlusele hindasid nad ka ankeedis kasutamise sagedust kõige madalamaks järgmiste vahendite puhul: vahendid lugude jutustamise soodustamiseks ja taimed/ seemned/ aiandustarbeid. Kõige suurem erinevus ilmnes järgmiste vahendite puhul: nukud, liiv, käpiknukud ja voolimistarbed. Selgus, et õpetajad hindasid nende vahendite kasutamissagedust ankeedis üsna kõrgeks, samas vaatluse ajal kasutasid neid alla ¼ õpetajatest.

Joonis 5. Õpetajate hinnangud vahendite kasutamise sagedusele ja kasutajate sagedus vaatluse ajal.

Võtetest kasutati vaatluse ajal kõige rohkem kuulamist ja kohalolekut ning peegeldamist, ei kasutatud üldse kolmandast isikust lähtuvat tõlgendamist, võimendamist ja otsest tõlgendamist (tabel 11). Ankeedis hinnati kõige sagedasemaks kuulamist ja kohalolekut, kokkuvõtete tegemist ja peegeldamist (tabel 12). Teistest harvemaks hinnati ankeedis konfrontatsiooni ja võimendamise kasutamist, samas konfrontatsiooni kasutasid vaatluse ajal aga peaaegu ¼ vaadeldud õpetajatest.

Tabel 12. Vaatluses osalenud õpetajate antud hinnangud suhtlemisvõtete kasutamise sagedusele.

	Igal sobival võimalusel (%)	Tihti (%)	Harva (%)	Ei ole teadlikult kasutanud (%)	N
Kuulamine ja kohalolek	70,6	23,5	0	5,9	17
Kokkuvõtete tegemine	20	60	20	0	15
Peegeldamine	17,6	64,7	17,6	0	17
Ümbersõnastamine	17,6	52,9	23,5	5,9	17
Otsene tõlgendamine	11,8	41,2	29,4	17,6	17
Kolmandast isikust lähtuv tõlgendamine	11,8	29,4	35,3	23,5	17
Konfrontatsioon	5,9	35,3	52,9	17,6	17
Võimendamine	0	5,9	64,7	29,4	17

Märkus: tumedalt on märgitud kõige levinumad vastused.

Kokkuvõtlikult selgus, et enamus ankeedis antud hinnangud läksid kokku vaatluse ajal võtete ja vahendite kasutamise trendidega. Siiski ilmnisid mõned erinevused. Näiteks suhtlemisvõtte „konfrontatsioon“ puhul hindas suurem osa õpetajaid ankeedis, et nad kasutavad seda pigem harva, samas vaatluse ajal kasutas seda tunni aja jooksul peaaegu ¼ õpetajatest. Erinevus ilmnis mõndade vahendite (nukud, liiv, käpiknukud ja voolimistarbed) puhul, mille kasutamissagedust ankeedis hinnati üsna kõrgeks, samas vaatluse ajal kasutasid igat vahendit alla ¼ õpetajatest.

Arutelu

Varasematest uurimustest on ilmnunud mänguteraapia positiivne mõju lasteaia laste emotsionaalsete probleemide ja käitumisraskuste puhul (Chinekeh et al., 2013; Jafari et al., 2011; Jones, 2002; Salter et al., 2016; Stutey et al., 2017). Käitumisraskustega laste hulk on tõusnud (Meos, Koolmeister & Nool, 2014) ja seetõttu oleks lasteaiaõpetajatele olulised teadmised mänguteraapiast ning kuidas käitumisraskustega lapsi paremini rühmas aidata ja toetada. Eestis on varasemalt uuritud (Leetsar, 2011) seda, kui palju kasutatakse muusikateraapilisi elemente lasteaedades, kus õpetatakse erivajadustega lapsi. Teadlikkust mänguteraapia kohta, mänguteraapia elementide kasutamist ja lasteaiaõpetajate arvamusi mänguteraapilise mõju kohta Eestis lasteaedades varasemalt uuritud ei ole.

Käesoleva uurimistöö eesmärgiks on selgitada välja, mida Tartu linna lasteaiaõpetajad arvavad laste mängust, teavad mänguteraapia ja selle elementide (võtete ja vahendite) kasutamise kohta laste arengu toetamisel ning kui võrd nad kasutavad mänguteraapilisi elemente 3aastaste ja vanemate lastega mängides.

Esimese uurimisküsimusega soovis magistr töö autor teada saada, milline on mängu väärtus ja roll lasteaias õpetajate arvates? Varem on leitud, et lasteaiaõpetajad peavad mänguoskuste arendamist kõikidest üldoskustest kõige olulisemaks (Neudorf et al., 2017). Käesolevas uurimuses üle õppekava erinevate valdkondade olid mänguoskused õpetajate hinnangul tähtsusest kolmandal kohal, üldoskuste hulgas peeti sotsiaalseid oskusi mänguoskustest olulisemateks. Lasteaiaõpetajad nimetasid uurimuses mängu õppimise ja arenemise viisiks, lapse põhitegevuseks ja lapse tööks. Ka mujal maailmas on mängu olulisusest rääkides lasteaiaõpetajad välja toonud just sotsiaalsete oskuste (Fesseha & Pyle, 2016; Hegde et al., 2013; Lynch, 2015; Pahk, 2017; Pyle & Bigelow, 2014) ja ka akadeemiliste oskuste arendamise (Fesseha & Pyle, 2016; Lukas, 2014; Pyle & Bigelow, 2014) mängu kaudu. 92,6% vastanutest leidis, et kõiki õppe- ja kasvatustegevuse valdkondi on võimalik ka mängu kaudu arendada, leitu kordab juba ka varasemaid õpetajatelt kogutud hinnanguid akadeemilisi oskuste arendamise võimalikkusest mängu kaudu (Fesseha & Pyle, 2016; Lukas, 2014; Pui-Wah & Stimpson, 2004; Pyle & Bigelow, 2014; Vahtra, 2016). Varasemalt on emotsionaalsete oskuste arendamist mängu kaudu lasteaiaõpetajad mängu väärtuse hindamisel vähesel määral välja toonud (Hegde, et al., 2013), samas mänguteraapia üheks eesmärgiks ongi emotsionaalse stressi

leevendamine (Webb, 1991: 27). Ka käesolevas uurimistöös selgus, et väärtustati rohkem mängu kui viisi, kuidas õppida, areneda (nimetades taas kord kõige rohkem sotsiaalsete oskuste arendamist) ja maailma avastada. Mängu teraapilist mõju ja mängu kaudu rõõmude ja murede väljendamist (tunnete läbielamist) tõid õpetajad iseseisvalt välja vähesel määral. Samas etteantud valikute puhul mängu teraapilisest mõjust ja mängu kaudu ilmnevatest tunnetest tunnistas seda üle 90% õpetajatest. Eelneva põhjal saab järeldada, et õpetajad ei pruugi kogu aeg mängu võimalikku teraapilist mõju teadvustada, aga samas nõustuvad nad, et see on olemas.

Teine uurimisküsimus oli järgmine: milliseid mänguvahendeid ja suhtlemise võtteid õpetajad enda väitel lastega koos mängides sagedamini kasutavad? Vahendid ja võtted, mida rakendatakse mänguteraapias (Webb, 1991; West, 1996), on niisugused, mida kasutatakse lasteaias mõnevõrra teises mahus ja eesmärkidel (Koolieelse lasteasutuse riiklik õppekava, 2008, Pui-Wah & Stimpson, 2004), aga on vabamängu jaoks samuti sobilikud. Ka käesolevas uurimuses selgus, et kõiki vahendeid, mida kasutatakse ka mänguteraapias kasutasid üle poole õpetajatest enda väitel viimase õppeaasta jooksul lastega vabamängu ajal. Vahenditest kasutasid nad kõige rohkem lauamänge, nukke ja konstrueerimisvahendeid. Varasemalt on leitud (Lukas, 2014), et õpetajad peavad lauamänge oluliseks kõige rohkem valdkonna Keel ja kõne arendamiseks, sellele järgneb Matemaatika ja siis Mina ja keskkond. On ka leitud, et ühe ühistegevuse vormina arendavad lauamängud ka sotsiaalseid oskusi (Pahk, 2017). Konstrueerimisvahendite kasutamise sagedust võib jällegi mõjutada asjaolu, et neid saab kasutada ka kunstitegevuse läbi viimiseks. Suhtlemisvõtetest kasutasid õpetajad enda sõnul kõige sagedamini võtteid „kuulamine ja kohalolek“, „peegeldamine“, „kokkuvõtete tegemine“ ja „ümbersõnastamine“. Huvitav järjekorra muutus oli võtete osas seoses nn. õnnetute lastega, nende puhul oli „kuulamise ja kohaloleku“ asemel esikohal hoopis sõbralik rääkimine, järgnes peegeldamine ja siis alles kuulamine. Siin võib ilmnedas tendents, et õpetajad asuvad õnnetu lapse puhul liiga kiiresti olukorda lahendama, selle asemel et võtta aega lapse mõistmiseks.

Kolmandaks uurimisküsimuseks oli, millised on lasteaia õpetajate teadmised mänguteraapia kohta? Selgus, et põhiliselt teadsid õpetajad, et mänguteraapia on individuaalne tegevus lapsega, toimub eraldi ruumis ning vahenditega. 35,7% vastanud õpetajatest arvas, et mänguteraapiaga tegeleja peab olema koolituse läbinud või sobiva ettevalmistusega spetsialist, kõige sagedamini pakuti sellesse rolli õpetajat. Mänguterapeudid on aga inimesed, kes on omandanud lisaks keskkaridusele sotsiaaltöötaja, lasteaiaõpetaja, õpetaja, arsti, psühholoogi,

psühhoterapeudi või mingi muu spetsialisti kutse, mis eeldab töötamist lastega ning juurde õppinud mänguteraapiat (Annely Sootsi Koolituse Tervisekooli kodulehekülg, s.a). Toetudes eelnevale saab järeldada, et õpetajatel on kesised teadmised mänguteraapia kohta, samas omavad mitmeid väärarvamusi, millised tingimused ja ettevalmistus peavad olema mänguteraapia läbiviimiseks.

Magistritöö käigus püstitati kaks hüpoteesi, mis said kinnitust vähesel määral. Uurimuse tulemusena selgus, et need õpetajad, kellel oli kokkupuudet erivajadustega, sh käitumisprobleemidega lastega, hindasid, et nad on viimase õppeaasta jooksul kasutanud voolimisvahendeid rohkem kui need õpetajad, kellel selliste lastega kokkupuudet ei ole. Võimalik, et kuna voolimistegevus on ka rahustav tegevus, siis rühmades, kus on erivajadustega, sh käitumisraskustega lapsi, on õpetajad märganud suuremat vajadust selliste rahulikkude tegevuste järele. Teine võimalus on, et laste käelised oskused on nõrgad ning nende toetamiseks tehakse voolimistegevusi mõnevõrra rohkem. Üks erinevus ilmnis ka suhtlemisvõtete ja vahendite kasutamise sageduste vahel, kui võrreldi neid õpetajaid, kes olid mänguteraapia kohta lugenud või seda õppinud, ja neid õpetajaid, kellel ei olnud niisugust kokkupuudet. Need õpetajad, kes olid mänguteraapia kohta lugenud/seda õppinud, olid enda sõnul viimase aasta jooksul kasutanud rohkem kunstivahendeid, kui need, kes ei olnud varasemalt mänguteraapiaga kokku puutunud. Võimalik, et need õpetajad kasutavad teadlikult kunstivahendeid rohkem, sest on tänu mänguteraapia koolituse läbimisele teadlikumad, et kunst on väga hea viis, kuidas laps saab enda tundeid väljendada. Webb (1991) on varasemalt välja toonud, et tänu kunstivahendite kasutamisele saab laps visuaalselt esitada oma tundeid, mida ta ei suuda sõnadega piisavalt hästi väljendada. Seega suhtlemisvõtete osas antud gruppide vahel erinevusi ei olnud, aga kunstivahendeid kasutavad mänguteraapiast teadlikumad ja erivajadustega lastega kokku puutunud õpetajad mõnevõrra rohkem.

Neljandaks uurimisküsimuseks oli, milliseid mänguteraapia elemente (võtteid ja vahendeid) õpetajad lastega mängides väidavad, et nad kasutavad ja kuivõrd see ilmneb mängudes tegelikult? Üldiselt hindasid 17 vaatluses osalenud õpetajat enamus vahendite ja suhtlemisvõtete kasutamise sagedust sarnaselt sellega, kui palju nad reaalselt mänguteraapia elemente ka vaatluse ajal kasutasid. Erinevus ilmnis suhtlemisvõtte „konfrontatsioon“ puhul, mille kasutamissagedust hindasid õpetajad ankeedis pigem hinnanguga „harva“, samas vaatluse ajal kasutas seda tunni aja jooksul peaaegu ¼ õpetajatest. Võimalik, et õpetajad soovisid käituda

vaatluse ajal mingil määral vaatleja jaoks n-ö ``soovitaval`` viisil ja kasutasid teadlikult ka seda võtet tunni aja jooksul rohkem kui tavapäraselt. Samas paarinädalane vahe ankeedi ja vaatluse vahel vähendas võimalust, et ankeet oleks mõjutanud vaatluses nähtut. Erinevus ilmnes ka järgmiste mänguteraapiale iseloomulikkude vahendite puhul: nukud, liiv, käpiknukud ja voolimistarbed. Ankeedis hinnati nimetatud vahendite kasutamissagedust üsna kõrgeks, samas vaatluse ajal kasutati neid vahendeid vähe. Võimalik, et õpetajad kasutavad nimetatud vahendeid küll tihti, aga piiratud vaatlusaja (tunni aja) jooksul neid ei kasutatud.

Eelneva põhjal saab järeldada, et läbi viidud uurimusel oli ka piiranguid. Esimeseks piiranguks oli asjaolu, et tunniajaline vaatlus võis olla liialt lühike aeg kõikide suhtlemisvõtete ja vahendite ilmnemiseks, mida õpetajad teadlikult või alateadlikult võivad mõnel teisel hetkel oma töös kasutada. Võimalik, et oleks saanud rohkem informatsiooni mänguteraapia elementide kasutamise kohta pikema vaatlusaja puhul. Ka silmapaistvate konfliktisituatsioonide puudumine võis olla põhjuseks, miks õpetajad ei kasutanud kõiki võtteid, millest nad teadlikud olid või mõnes teises olukorras oleksid kasutanud, näiteks eesmärgiga lahendada laste vahel tekkinud probleeme. Teiseks piiranguks kujunes mänguteraapiale omaste võtete ja vahendite etteantud valik ankeedis. Avatud küsimuse vastustest tagasihoidlikute, õnnetute ja agressiivsete lastega võtete ja vahendite kasutamise sageduse kohta selgus, et eespool olev valik mõjutas vastuseid.

Uurimuse väärtuseks on teema püstitamine, Eestis ei ole põhjalikke mänguteraapia teemalisi uurimusi varasemalt läbi viidud ning käesolev uurimus osutab, et lasteaia õpetajad on oluline sihtrühm. Mängu peetakse lasteaias oluliseks ja õpetajad arvasid, et nad sobivad ka mänguteraapia läbiviijateks. Tulevikus oleks kasulik veel lisaks viia läbi uurimus, mille põhimeetod on vaatlus, et pikemat aega õpetajate ja laste vabamängu vaadelda ning edasi põhjalikumalt uurida käesolevas töös alustatud mänguteraapia võtete ja vahendite õpetajate poolset reaalselt kasutamist lastega mängimisel. Teiseks töö tulemuseks on see, et ankeedi kaudu sai selgust asjaolu, et lasteaiaõpetajatel on väärarusaamu ja puudulikke teadmisi mänguteraapia kohta. Kuna käitumisraskustega laste hulk on Eestis tõusnud ja mujal maailmas on saanud kinnitust, kui kasulik mänguteraapia emotsionaalsete ja käitumisprobleemidega laste jaoks on, oleks teadmised mänguteraapia kohta õpetajate jaoks kasulikud ja vajalikud. Magistr töö autor teeb ettepaneku, et koolieelse lasteasutuse õpetaja õppekavas võiks olla valikaine, mille raames lasteaiaõpetajad saaksid omandada baasteadmised mänguteraapiast ja mänguteraapia elementide kasutamisest.

Tänuõnad

Täna kõiki vastutulelikke Tartu linna lasteaiaõpetajaid, kes olid nõus uurimuses osalema, ning lasteade direktoreid ja õppealajuhatajaid, tänu kellele õpetajateni jõudsin. Lisaks avaldan tänu Karmen Kalkile soovitude eest andmetöötluse läbiviimisel.

Autorsuse kinnitus

Kinnitan, et olen koostanud ise käesoleva lõputöö ning toonud korrektselt välja teiste autorite ja toetajate panuse. Töö on koostatud lähtudes Tartu Ülikooli haridusteaduste instituudi lõputöö nõuetest ning on kooskõlas heade akadeemiliste tavadega.

Allkiri:

Kuupäev:

Kasutatud kirjandus

- Aavik, S. (2013). *Sotsiaalpedagoogide hinnangud kunstiteraapiate meetoditel põhinevale rühmatööle kasvatusel eritingimusi vajavate õpilaste koolis*. Magistritöö. Tartu Ülikool, Tartu, 2013.
- Annely Sootsi Koolituse Tervisekooli kodulehekül (s.a). Külastatud aadressil <http://www.tervisekool.ee/manguterpeudi-valjaoppe-i-aasta-2017> 13.02.2018
- Axline, V. M. (1978). *Play therapy*. New York: Ballantine Books.
- Cheng, Y.J., Ray, D.C. (2016). Child-Centered Group Play Therapy: Impact on Social-Emotional Assets of Kindergarten Children. *The Journal for Specialists in Group Work*, vol.43(1), 209- 237.
- Chinekesh, A., Kamalian, M., Eltemasi, M., Chinekesh, S., Alavi, M. (2013). The Effect of Group Play Therapy on Social-Emotional Skills in Pre-School Children. *Global Journal of Health Science*, vol. 6 (2), 163-167.
- Colman, A. M. (2009). *Oxford Dictionary of Psychology*, 3 Ed. New York: Oxford University Press.
- Dix, C. (2013). *Therapeutic Interaction with Children through Play*. Senior thesis, Liberty University, USA.
- Etzi, J. (2004). Analysis of Play. *The Humanistic Psychologist*, vol. 32, 239-256.
- Fesseha, E., Pyle, A. (2016) Conceptualising play-based learning from kindergarten teachers' perspectives. *International Journal of Early Years Education*, vol.24 (3), 361-377.
- Gil, A. (1991). *The Healing Power of Play: Working with Abused Children*. New York: The Guilford Press.
- Hallap, M., Padrik, M. (2009). Valdkond: „Keel ja kõne”. E. Kulderknup (toim). *Õppe- ja kasvatustegevuse valdkonnad* (lk 26-43). Tartu: Kirjastus Studium.
- Hegde, A.V., Sugita, C., Crane-Mitchell, L., Averett, P. (2013) Japanese nursery and kindergarten teachers' beliefs and practices. *International Journal of Early Years Education*, vol.22 (3), 301-314.
- IBM, Inc. (2017). SPSS Statistics (data analysis software system), version 25. Külastatud aadressil www.ibm.com 15.04.2018

- Jafari, N., Mohammadi, M. R., Khanbani, M., Farid, S., Chiti, P. (2011). Effect of Play Therapy on Behavioral Problems of Maladjusted Preschool Children. *Iran J Psychiatry*, vol.6(1), 37-42.
- Jaklewicz, H., Popek, L. (2009). Psychotherapy of small children. *Archives of Psychiatry and Psychotherapy*, vol.1, 5-10.
- Jones, K. D. (2002). Group Play Therapy With Sexually Abused Preschool Children: Group Behaviours and Interventions. *The Journal for Specialists in Group Work*, vol.27 (4), 377-389.
- Joost, K. (2016). *Mitmedimensiooniline pereteraapia programm 2015. aastal osalenute rahulolu uuring*. Lõputöö. Tartu Ülikool, Pärnu, 2016.
- Kaudne, Lii. (2012). *Kasvatuse eritingimusi vajavate õpilaste hinnangud kunstiteraapiate meetoditel põhinevale rühmatööle*. Magistritöö. Tartu Ülikool, Tartu, 2012.
- Kavale, K.A., Forness, S.R., Mostert, M.P. (2005). Defining Emotional or Behavioral Disorders: The Quest for Affirmation. P. Clough, P. Garner, J.T. Pardeck, F. Yuen (Toim), *Handbook of Emotional & Behavioural Difficulties* (lk. 45-54). London: SAGE Publications.
- Koolieelse lasteasutuse riiklik õppekava. (2008). Riigi Teataja I, 29.05.2008, 87. Külastatud aadressil <https://www.riigiteataja.ee/akt/13351772>
- Krasnor, R., Pepler, D. J. (1980). The study of children's play: Some suggested future directions. *New Directions for Child and Adolescent Development*, vol 9, 85-95.
- Kutsestandard: Õpetaja, tase 6. (2017) *Sihtasutus Kutsekoda*. Külastatud aadressil <https://www.kutsekoda.ee/et/kutseregister/kutsestandardid/10640560/pdf/opetaja-tase-6.2.et.pdf> 15.04.2018
- Kõõra, K. (2012). *Koolieelsete lasteasutuse õpetajate ja lastevanemate arusaamad väärtuskasvatusest*. Bakalaureusetöö. Tartu Ülikool, Tartu, 2012.
- Laasik, T., Liivik, M., Täht, M.-E., Varava, L. (2009). Valdkond „Mina ja keskkond”. E. Kulderknup (toim). *Õppe- ja kasvatustegevuse valdkonnad* (lk 7-25). Tartu: Kirjastus Studium.
- Leetsar, K. (2011). *Muusikateraapiliste meetodite võimaluste kasutamise võimalused erivajadusega laste õpetamisel koolieelses lasteasutuses*. Bakalaureusetöö. Tallinna Ülikool, Tallinn, 2011.

- Lewis, J. M. (1993). Childhood play in normality, pathology and therapy. *American Journal of Orthopsychiatry*, vol 63 (1), 6-15.
- Lindquist, I. (2000). *Mänguteraapia*. Tallinn: Sihtasutus Eesti Teadusfond.
- Lukas, E. (2014). *Lasteiaiaõpetajate arvamused lauamängude kasutamisest õppetegevustes lastega*. Bakalaureusetöö. Tartu Ülikool, Tartu, 2014.
- Lynch, M. (2015). More Play, Please. The Perspective of Kindergarten Teachers on Play in the Classroom. *American Journal of Play*, vol.7 (3), 347-370.
- Meos, A., Koolmeister, M., Nool, K. (2014). Käitumishäired. *Vaimne tervis - väärtus meie kõigi jaoks*, lk.23-35.
- Muldma, M., Kiilu, K. (2009) Valdkond „Muusikaõpetus” E. Kulderknup (toim). *Õppe- ja kasvatustegevuse valdkonnad* (lk 91-107). Tartu: Kirjastus Studium.
- Musto, K. (2015). *Kunstiteraapiate meetoditel põhinevas rühmatöös osalenud õpilaste ja õpetajate hinnangud rühmatööle ja enda osalusele rühmatöös*. Bakalaureusetöö. Tartu Ülikool, Tartu, 2015.
- Märka, M., Kuuspalu, K. (2009). Valdkond „Eesti keel kui teine keel” E. Kulderknup (toim). *Õppe- ja kasvatustegevuse valdkonnad* (lk 52-64). Tartu: Kirjastus Studium.
- Neudorf, E., Ugaste, A., Tuul, M., Mikser, R. (2017). Lasteiaiaõpetajate uskumused seoses laste üldoskuste arendamisega riikliku õppekava alusel: lisaseletus lasteiaia koolistumise põhjustele. *Eesti Haridusteaduste Ajakiri*, nr.5 (2), 54-79.
- Niilo, A., Kikas, E. (2008). Mäng. E.Kikas (toim). *Õppimine ja õpetamine koolieelses eas*, lk. 120-137. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.
- Oja, L. (2009) Valdkond „Liikumine” E. Kulderknup (toim). *Õppe- ja kasvatustegevuse valdkonnad* (lk 108-116). Tartu: Kirjastus Studium.
- Oll, T. (2009). Valdkond „Kunst”. E. Kulderknup (toim). *Õppe- ja kasvatustegevuse valdkonnad* (lk 74-90). Tartu: Kirjastus Studium.
- Pahk, K. (2017). *Lasteiaiaõpetajate arvamused sotsiaalsete oskuste arendamisviiside kohta lasteaias*. Bakalaureusetöö. Tartu Ülikool, Tartu, 2017.
- Pierson, J., Thomas, M. (2002). *Collins Dictionary of Social Work*, 2 Ed. Glasgow: HarperCollins.

- Pui-Wah, D.C., Stimpson, P. (2004). Articulating contrasts in kindergarten teachers' implicit knowledge on play-based learning. *International Journal of Educational Research*, vol. 41, 339-352.
- Pyle, A., Bigelow, A. (2014). Play in Kindergarten: An Interview and Observational Study in Three Canadian Classrooms. *Early Childhood Educ J*, vol. 43, 385–393.
- Salter, K., Beamish, W., Davies, M. (2016). The Effects of Child-Centered Play Therapy (CCPT) on the Social and Emotional Growth of Young Australian Children With Autism. *International Journal of Play Therapy*, vol. 25(2), 78-90.
- Scanlan, D. (2017). Play- Based Author Studies in Kindergarten. *Illinois Reading Council Journal*, vol 45 (2), 23-32.
- Sikka, H. (2009). Valdkond „Matemaatika” E. Kulderknup (toim). *Õppe- ja kasvatustegevuse valdkonnad* (lk 65-73). Tartu: Kirjastus Studium.
- Smith, P.K., Vollstedt, R. (1985). On Defining Play: An Empirical Study of the Relationship Between Play and Various Play Criteria. *Child Development*, vol 56 (4).
- Statstutor (s.a). *The Statistics Tutor's Quick Guide to Commonly Used Statistical Tests*.
Külastatud aadressil
<http://www.statstutor.ac.uk/resources/uploaded/tutorsquickguidetostatistics.pdf>
17.04.2018
- Stutey, D., M., Dunn, M., Shelnut, J., Ryan, J. B.(2017). Impact of Adlerian Play Therapy on Externalizing Behaviors of At-Risk Preschoolers. *International Journal of Play Therapy*, vol 26 (4), 196-206.
- Synodi, E. (2010). Play in the kindergarten: the case of Norway, Sweden, New Zealand and Japan. *International Journal of Early Years Education*, vol 18 (3), 185-200.
- Ugaste, A., Tuul, M., Välk, T. (2009). Mängu tähtsus lapse arengus ning mängu juhendamine. *Üldoskuste areng koolieelses eas*, lk. 44-62. Tartu: Kirjastus Studium.
- Vahtra, I. (2016). *Muukeelsete laste eesti keele toetamine sõnavaramängude abil lasteaia tegevuskeskuses keel ja kõne*. Bakalaureusetöö. Tartu Ülikool, Tartu 2016.
- Wallerstedt, C., Pramling, N. (2012). Learning to play in a goal-directed practice. *Early Years*, vol. 32(1), 5-15.
- Webb, N.B. (1991). *Play Therapy for Children in Crisis: A casebook for practitioners*. New York: The Guilford Press.

West, J. (1996). *Child Centered Play Therapy, 2 Ed.* London: Hodder Education.

Õispuu, I. (2014). Koerte kasutamine inimeste abistamisel rehabilitatsiooni valdkonnas ja sotsiaaltöös: lõputöö. Tartu Ülikool, Pärnu, 2014.

Õppekava: „Alushariduse pedagoog“. (2017). *Tallinna Ülikool*. Külastatud aadressil <https://ois2.tlu.ee/tluois/kava/KAALB/17.HR> 25.04.2018

Õppekava: „Koolieelse lasteasutuse õpetaja“. (2017). *Tartu Ülikooli infosüsteemid*. Külastatud aadressil https://www.is.ut.ee/pls/ois/!tere.tulemast?leht=OK.BL.PU&systeemi_seaded=1%2C1%2C12%2C1&id_a_oppekava=5104 25.04.2018

Õunapuu, L. (2014). *Kvalitatiivne ja kvantitatiivne uurimisviis sotsiaalteadustes*. Tartu: Tartu Ülikool. Külastatud aadressil http://dspace.ut.ee/bitstream/handle/10062/36419/ounapuu_kvalitatiivne.pdf?sequence=1&isAllowed=y 20.04.2018

Lisad

Lisa 1

Ankeet lasteaiaõpetajale.

Küsitlusega kogun infot selle kohta, mida peavad lasteaiaõpetajad seoses lapse mänguga oluliseks ja kuidas nad lastega mängivad lasteaia rühmas. Palun vastake järgnevatele küsimustele, valikute puhul tehke rist sobivasse kasti.

I Mäng lapse arengus

1. Palun sõnastage, mis on Teie arvates mäng koolieelses eas lapse jaoks.

.....
.....

Mispärast on mäng lapse arengus Teie arvates oluline?

.....
.....

2. Palun hinnake, kui oluline on õppekavas olevate üldoskuste arendamine Teie rühmas (1- ei ole oluline, 5- väga oluline).

	1	2	3	4	5
<i>Tunnetus- ja õpioskused</i>	☐	☐	☐	☐	☐
<i>Sotsiaalsed oskused</i>	☐	☐	☐	☐	☐
<i>Enesekohased oskused</i>	☐	☐	☐	☐	☐
<i>Mänguoskused</i>	☐	☐	☐	☐	☐

Milliseid üldoskusi mängude kaudu Teie arvates arendada saab?

.....

3. Palun hinnake, kui oluline on õppe- ja kasvatustegevuse valdkondade arendamine Teie rühmas (1- ei ole oluline, 5- väga oluline).

	1	2	3	4	5
<i>Mina ja keskkond</i>	☐	☐	☐	☐	☐
<i>Keel ja kõne</i>	☐	☐	☐	☐	☐
<i>Matemaatika</i>	☐	☐	☐	☐	☐

Kunst ☐ ☐ ☐ ☐ ☐

Muusika ☐ ☐ ☐ ☐ ☐

Liikumine ☐ ☐ ☐ ☐ ☐

Milliseid õppe-ja kasvatustegevuse valdkondi mängude kaudu Teie arvates arendada saab?

4. Kuivõrd nõustute järgmiste väidetega lasteaia kontekstis? Andke hinnang viiepallisel skaalal (1-ei ole üldse nõus, 5- nõustun täielikult)!

	1	2	3	4	5
<i>Mäng on õppimise viis.</i>	☐	☐	☐	☐	☐
<i>Mängimist on vaja õpetada.</i>	☐	☐	☐	☐	☐
<i>Mängimist saab õppida.</i>	☐	☐	☐	☐	☐
<i>Mäng on lapse põhitegevus.</i>	☐	☐	☐	☐	☐
<i>Mäng mõjub nagu teraapia.</i>	☐	☐	☐	☐	☐
<i>Mäng on vaba aja sisustamise viis.</i>	☐	☐	☐	☐	☐
<i>Mängus ilmnevad lapse mured ja rõõmud.</i>	☐	☐	☐	☐	☐

5. Palun märkige, milliseid järgmistest vahenditest olete ise koos oma rühma lastega mängides (vabamängus) 2017/18. õa kasutanud?

☐ Kunstitarbed

☐ Nukud

☐ Käpiknukud

☐ Voolimistarbed

☐ Lauamängud

☐ Liiv

☐ Pisikesed objektid

☐ Konstrueerimisvahendid

☐ Taimed/ seemned/ aiandustarbed

☐ Vahendid lugude jutustamise soodustamiseks (nt lausete lõpetamise kaardid, jututäringud, jne)

Midagi muud, mida vabamängus sageli kasutate, nimetage.....

6. Palun märkige, milliseid allolevatest suhtlemise võtetest olete ise oma rühma lastega mängimisel (vabamängus) kasutanud!
Märkige sobivad vastused ristiga!

	Igal sobival võimalusel	Tihti	Harva	Ei ole teadlikult kasutanud
Kuulamine ja kohalolek. <i>Keskendute lapse verbaalsele ja mitteverbaalsele kommunikatsioonile teda kuulates, vaadates, hoides pilkkontakti, kasutate julgustavaid žeste ja kehaasendeid.</i>				
Ümbersõnastamine. <i>Kordate teiste sõnadega lapse öeldut.</i>				
Võimendamine. <i>Teete kommentaare, eesmärgiga üle paisutada lapse öeldut või tunnet.</i>				
Kolmandast isikust lähtuv tõlgendamine. <i>Peegeldate lapse mõtteid ja tundeid mõne kujuteldava lapse vaatenurgast, ilma otseselt vestluses osalevale lapsele keskendumata.</i>				
Peegeldamine. <i>Kordate lapse öeldut , või panete lapse tegevust või käitumisviisi sõnadesse.</i>				
Kokkuvõtete tegemine. <i>Võtate sõnadega kokku lapse sõnad ja teod .</i>				
Konfrontatsioon. <i>Kasutate vastandamist eesmärgiga tuua välja vastuolud lapse jutus ja tema tegudes.</i>				
Otsene tõlgendamine. <i>Teete ettevaatlikke tõlgendusi selle põhjal, mida olete lapsega töötades näinud, tundnud või järeldanud.</i>				

II Mänguteraapia

7. Mille poolest erineb mänguteraapia nõ tavalisest mängust Teie arvates? (vahendid, osalejad, võtted, aeg, koht, jne)

.....

8. Millised võiksid olla vahendid, mida mänguteraapias kasutatatakse?

.....

9. Nimetage, kes teie arvates tavaliselt mänguteraapiaga tegelevad?

.....

10. Milliste laste jaoks on mänguteraapia vajalik?

.....
11. Milliseid mänguvahendeid olete kasutanud, et saada tagasihoidliku, õnnetu või agressiivse lapsega paremat kontakti?
.....

.....
Millised neist on olnud kõige tõhusamad?
.....

12. Milliseid suhtlemise võtteid olete kasutanud, et saada tagasihoidliku, õnnetu või agressiivse lapsega paremat kontakti?
.....

.....
Millised neist on olnud kõige tõhusamad?
.....

III Taustaküsimused

13. Kui kaua olete töötanud lasteaia õpetajana?

☐ 0-2 aastat ☐ 3-5 aastat ☐ 6-9 aastat ☐ 10 või rohkem aastaid

14. Kas Teie haridustase vastab lasteaiaõpetaja kvalifikatsiooninõuetele?

☐ Vastab täielikult ☐ Vastab osaliselt

15. Kui vanad on lapsed Teie rühmas 2017/18. õa.? ...-...a.

16. Millise rühmaliigi õpetaja Te olete?

☐ Sõimerühm ☐ Aiarühm ☐ Liitrühm ☐ Sobitusrühm

17. Kas rühmas on erivajadustega lapsi (Teie arvates)?

☐ Ei ☐ Jah, mitu?

18. Kas rühmas on käitumisraskustega lapsi (Teie arvates)?

☐ Ei ☐ Jah, mitu?

19. Kuidas hindate oma pädevusi seoses erivajadustega laste õpetamisega? Andke hinnang viiepallisel skaala (1- väga nõrk ja 5 – väga tugev) !

Lapse erivajaduste väljaselgitamine.

1	2	3	4	5
☐	☐	☐	☐	☐

Õpikeskkonna kohandamine vastavalt erivajadustega lapse vajadusele.

☐	☐	☐	☐	☐
--------------------------	--------------------------	--------------------------	--------------------------	--------------------------

Erivajadustega lapse arengu toetamine.

☐ ☐ ☐ ☐ ☐

Koostöö kolleegide, erialaspetsialistide ja lapsevanematega.

☐ ☐ ☐ ☐ ☐

20. Kas olete läbinud mõne mänguteraapia koolituse?

☐ Ei ☐ Jah, mis aastal?

Kui suur oli läbitud koolituse maht? koolituspäeva

21. Kas olete mänguteraapia kohta iseseisvalt midagi lugenud?

☐ Ei ☐ Jah, milliseid allikaid?

Aitäh vastamast!

Kas olete nõus, et tulen Teie rühma vabamängu vaatlema?

☐ Ei ☐ Jah, palun kirjutage oma e- mail ja kontakttelefoninumber:

.....

Lisa 2

Vaatlusplan

Enne vaatlemist küsida õpetajalt:

1. Kas laste seas on erivajadustega lapsi?
2. Kas on olemas koostöö psühholoogiga? Milline? Kas laps saab mänguteraapiat õpetaja teada?

Vaatlusel koguda infot järgneva kohta:

22. Millist tegevust laps/lapsed teeb/teevad?/ Millist mängu laps mängib?
Mänguliigid: harjutamismäng, konstrueerimismäng, müramismäng, kujutlusmäng, rollimäng, lavastusmäng, reeglitega mäng, võistlusmäng, õppemäng.
23. Milliseid vahendeid mängimisel kasutatakse?
Vahendite liigid: kunstitarbed, nukud, käpiknukud, voolimistarbed, lauamängud, liiv, pisikesed objektid, konstrueerimisvahendid, taimed/seened/aiandustarbed, vahendid lugude jutustamise soodustamiseks (nt.lausete lõpetamise kaardid), jne.
24. Milliseid suhtlemise võtteid õpetaja kasutab?
Suhtlemise võtete valik: kuulamine ja kohalolek, ümbersõnastamine, võimendamine, kolmandast isikust lähtuv tõlgendamine, peegeldamine, kokkuvõtete tegemine, konfrontatsioon, otsene tõlgendamine.
25. Kua õpetaja lapsega/ lastega mängib?/
Algus kellaaeg: Lõpu kellaaeg: Vahemikmin
26. Kes tegevuse/ mängu algatab?
Laps Õpetaja
27. Kes tegevust/ mängu juhib?
Laps Õpetaja
28. Mitu korda õpetaja õpetab last/ lapsi mängimise ajal?
29. Kes tegevuse/ mängu lõpetab?
Laps Õpetaja
30. Kas mäng jätkub ilma õpetajata? Mitu minutit?

31. Mis mängu segab/ takistab? Miks mäng lõppeb?

32. Kas mängimisel on olemas usaldusväärne õhkkond? Kas lapse ja õpetaja vahel on tekkinud usaldus?

Jooni sobivad kriteeriumid!

Laps on rõõmus.

Laps ei tunne tegevusest/ kontaktist rõõmu.

Laps on aktiivne.

Laps on passiivne.

Laps julgeb proovida.

Laps on kartlik ja vajab julgustamist.

Laps vaatab õpetaja poole.

Laps vaatab nina ette.

33. Milline on õpetaja hoiak lapse/ lastega mängides? Jooni sobivad kriteeriumid!

Õpetaja on rõõmus.

Õpetaja ei tunne tegevusest/ kontaktist rõõmu.

Õpetaja on aktiivne.

Õpetaja on passiivne.

Õpetaja on julgustav.

Õpetaja ei julgusta last.

Lisa 3

Lugupeetud lasteaia juhataja

Pöördume Teie poole seoses Tartu Ülikooli eripedagoogika osakonna uurimistööga, mille teemaks on ''Lasteaiaõpetajate teadmised mänguteraapiast ja mänguteraapia elementide rakendamine lastega koos mängides''. Magistritöö eesmärgiks on selgitada välja, mida lasteaiaõpetajad teavad mänguteraapia ja selle elementide kasutamise kohta laste arengu toetamisel ning kuidas nad kasutavad mänguteraapilisi elemente lastega mängides.

Uurimuse läbiviimiseks soovin õpetajale anda täitmiseks ankeedi ja vaadelda õpetajaid oma rühma lastega mängimas vabamängu ajal (hommikul varajasel ajal kell 7.00-8.30 või õhtuti kell 16.30-18.00). Ankeedi palun täita võimalikult paljudel õpetajatel, vaatluse läbiviimiseks küsin eraldi nõusoleku.

Magistritöös me ei kasuta tundlikke andmeid (asutuse, laste, õpetaja nime, jms), mis võimaldavad uurimuses osalejaid tuvastada. Kui soovite, saadan Teile oma valmistöö juunikuus e-kirja teel.

Palun andke teada, kas tohin pakkuda ankeete Teie lasteaia õpetajatele ja vaatlusi läbi viia ajavahemikus veebruar-märts 2018.

Hea meelega vastan täiendavatele küsimustele, 58106496.

Ette tänades ning tagasisidet ootama jäädes,

Helen Puusemp

TÜ Eripedagoogika MA II (õpiraskuste pedagoogika)

Juhendaja Pille Häidkind

pille.haidkind@ut.ee

Lisa 4

Milliseid üldoskusi mängude kaudu Teie arvates arendada saab? (punane- kõiki – 40, ainult sotsiaalsed oskused – sinine- 2, lilla - nimetanud ainult suhtlemist ja enesekohaseid oskusi - 2, must – jätnud mainimata mänguoskused - 2, joon all – nimetanud ainult tunnetusprotsesse ja kõne -1)

1. Kõiki. (1)
2. Kõiki üldoskusi.(3)
3. Kõiki oskuseid saab arendada. (5)
4. Kõiki eelpool nimetatuid. (6)
5. Õpioskus, tunnetus- , sotsiaalsed-, enesekohased oskused. (8)
6. Tunnetus- ja õpi, sotsiaalsed, enesekohased, mänguoskused. (9)
7. Kõiki. (10)
8. Kõiki. (11)
9. Kõike. (12)
10. Sotsiaalsed oskused, mänguoskused ja teised kaks. (14)
11. Loominguliselt lähenedes neid kõiki – sissejuhatuseks erinevatesse tegevustesse. (15)
12. Ma arvan, et kõiki üldoskusi saab arendada läbi mängu. (16)
13. Kõiki eelpool nimetatud oskusi. (18)
14. Mänguoskus on kõige alus. (19)
15. Kõiki. (20)
16. Kõiki. (21)
17. Kõiki üldoskusi saab mängu kaudu arendada. (22)
18. Kõiki üldoskusi. (23)
19. Sotsiaalsed, õpioskused, enesekohased oskused, jne. (24)
20. Läbi mängu arenevad kõik lapse üldoskused. (25)
21. Põhimõtteliselt saab kõiki eelnimetatud üldoskusi läbi mängu õpetada. (26)
22. Laps õpib küsima küsimusi ja suhtlema teistega. (30)
23. Mängude kaudu saab arendada kõiki üldoskusi. (32)
24. Kõne, mälu, tähelepanu (33)

25. **iki üldoskuseid.** (34)
26. **Kõiki üldoskusi.** (35)
27. **Kõiki üldoskusi, nt. riietumine – söömine, käitumis- ja mängureeglid, jne.** (36)
28. **Sotsiaalsed, enesekohased, mänguoskudes ja ka tunnetus- ja õpioskused.** (38)
29. **Kõiki.** (39)
30. **Kõiki.** (40)
31. **Kõiki eelnimetatud üldoskusi.** (42)
32. **Sotsialiseerumist teiste lastega (hoolimine, arvestamine jne), eakohased endaga hakkama saamise tegevusi.** (43)
33. **Kõiki eelpoolnimetatud oskusi.** (44)
34. **Kõiki eelnimetatuid.** (45)
35. **Absoluutselt kõiki.** (46)
36. **Kõiki eelnimetatud oskusi.** (47)
37. **Kõiki oskusi erinevad elueast.** (49)
38. **Kõiki.** (50)
39. **Kõiki.** (51)
40. **Kõiki üldoskusi saab arendada, ei oska midagi esile tuua.** (52)
41. **Kõiki.** (53)
42. **Sotsiaalseid.** (54)
43. **Kõiki üldoskusi on võimalik mängu kaudu omandada.** (55)
44. **Suhtlemist, endaga toimetulekut, oskust oodata, olla salliv jne.** (56)
45. **Tunnetustegevused (taju, mälu, tähelepanu), sotsiaalsed oskused, õpioskused, mänguoskused, enesekohased oskused.** (57)
46. **Kõiki.** (60)
47. **Kõiki üldoskusi.** (62)

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Helen Puusemp (sünnikuupäev: 29.01.1990)

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose
Lasteaiaõpetajate teadmised mänguteraapiast ja mänguteraapia elementide rakendamine
lastega koos mängides,

mille juhendaja on Pille Häidkind,

1.1.reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas
digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja
lõppemiseni;

1.2.üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas
digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.

2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.

3. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega
isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Tartus, 15.05.2018